

MOKSLO LIETUVA

2008 m. gegužės 22 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr.10(388)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį Kaina 3 Lt

Gegužės 2–4 d. Kernavėje vyko tarptautinė konferencija *Baltijos regiono šventvietės archeologijos ir folkloro duomenimis*. Konferencijoje dalyvavo ir pranešimus skaitė Suomijos (Helsinki, Oulu, Turku universitetų), Estijos (Estijos literatūros muziejaus, Tartu ir Talino universitetų), Latvijos (Latvijos universiteto ir Latvijos tautosakos archyvo, Latvijos kultūros akademijos), Lenkijos (Žešovo universiteto), Baltarusijos (Nacionalinės mokslų akademijos Filosofijos instituto), Rusijos (Maskvos valstybinio universiteto), Vokietijos (Bonos universiteto) ir Lietuvos (Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių universitetų, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto) mokslininkai.

Konferencijos rengėjai – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir VšĮ *Vita Antiqua*. Rėmėjai – Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos, Kultūros rėmimo fondas, Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas bei Lietuvos muzikos informacijos ir leidybos centras (Muzikos eksperto biuras).

Apie konferencijos reikšmę mūsų moksliniam ir kultūriniam gyvenimui kalbame su šventviečių tyrinėtoju, konferencijos organizacinio komiteto nariu dr. Vyktintu VAITKEVIČIUMI (Klaipėdos universitetas).

Etninių vertybių aukso fondas

Gerbiamasis Vyktintai, kuo ši konferencija svarbi mums, taip pat ir viso Baltijos regiono šventviečių tyrinėjimams?

Pirmiausia tai pirmoji Lietuvoje tokia specializuota, į šventvietes orientuota mokslinė konferencija. Šventvietės yra reikšminga ir išpūdinga mūsų kultūros paveldo dalis, nepaprastai įtaigi, nes sujungia mūsų regimus, apčiuopiamus objektus – kalnus, akmenis, medžius – ir žadina jausmus padavimais, pasakojimais. Šventvietės priklauso etninių vertybių aukso fondui.

Tai, kad į Lietuvą pavyko sukviesti panašia kryptimi dirbančius tyrinėtojus, daugiausia jaunesnės kartos, jau savaime yra laimėjimas. Matome, kad susidomėjimas šia kultū-

Trikamienis Ardiškio ąžuolas Širvintų r. yra čia augusios šventosios giraitės relikvas

Šventviečių takais

ros paveldo dalimi auga, tampa ne tik Lietuvos akademinės bendrijos reikalu, bet ir kaimyniniuose Baltijos regiono kraštuose – Latvijoje, Estijoje, Suomijoje – išgyvena tam tikrą atgimimą.

Kad trijų Baltijos sesių – Latvijos, Estijos, Lietuvos – tyrinėtojai tik dabar be kliūčių gali ty-

rinėti savo tautos šventvietes, abejonių nekelia. Bet Suomijos, Vokietijos ar Lenkijos tyrinėtojų tie ideologiniai ir nacionaliniai varžtai praityje juk nebuvo taip smarkiai priveržti.

Tačiau mokslo aplinka tai tyrinėjimų kryptį nebuvo palanki, jai nebuvo skiriama pakankamai dėmesio.

Nukelta į 12 p.

Skirta inkstų onkologijos naujovėms

Vilniuje, viešbučio *Le Meridien Villon* konferencijų centre, balandžio 25 d. vyko tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija *Inkstų vėžys: diagnostika ir multidisciplininis gydymas*. Rengėjai – Lietuvos chemoterapeutų draugija kartu su Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Gastroenterologijos, nefrourologijos ir chirurgijos klinikos Urologijos centru. Pranešimus inkstų vėžio gydymo naujovių tema skaitė, patyrimu dalijosi medikai iš Belgijos, Vokietijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos universitetinių ligoninių.

Svarbiausios konferencijoje nagrinėtos temos: inkstų vėžio epidemiologija ir patologija, inkstų vėžio chirurgija, biologinė taikinių terapija gydant metastazavusį inkstų vėžį. Konferencija skirta onkologams chemoterapeutams, onkologams radioterapeutams, chirurgams, urologams, radiologams, patologams.

Mokslo Lietuva kalbina konferencijos organizatorius – Lietuvos chemoterapeutų draugijos pirmininką dr. Alvydą ČESĄ ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Gastroenterologijos, nefrologijos ir chirurgijos klinikos Urologijos centro direktorių prof. Feliksą JANKEVIČIŲ.

Dėmesys multidiscipliniam gydymui

Mokslo Lietuva. Kuo ši konferencija aktuali mūsų trijų Baltijos šalių inkstų onkologijos specialistams?

Alvydas Česas. Atskirose konferencijose kalbama ir apie inkstų vėžį, tačiau jose ši problema nėra nagrinėjama nuosekliai nuo pradžios iki pabaigos.

Nukelta į 2 p.

4–5 p.

MODERNIZUOTOS FIZIKOS STUDIJOS

6 p.

AR DAR IMANOMA AUKŠTOJO MOKSLO REFORMA?

7 p.

DĖL OPTO-ELEKTRONIKOS ATEITIES LIETUVOJE

7, 10 p.

„DUBLINO APRAŠAI“ LIETUVIŠKAI

14, 15 p.

SKIRTA LIETUVIŠKAM ŽODŽIUI IR KNYGAI

Atkelta iš 1 p.

Šių susirgimų nėra taip daug kaip plaučių ir krūties arba storosios žarnos vėžio, tad ir šiai temai nėra skiriama tiek daug dėmesio. Bendraudami su Estijos ir Latvijos onkologais nutarėme, kad reikia sujungti jėgas, pastangas ir pasidalyti patyrimu – savo ir kitų. Mums atrodė svarbu pasikviesti ypač stiprių šios srities gydymo centrų specialistų, kad jie perskaitytų visiems mums aktualius pranešimus apie inkstų onkologijos naujoves, modernius gydymo metodus.

Į gydymo įstaigas ateina naujų technologijų, kurias konferencijoje pristatinėjo taip pat ir Lietuvos specialistai. Gydymo įstaigas pasiekia ir naujų vaistų. Jų gamintojai nori, kad mes juos tik girtume, bet mes jau pakankamai subrendę, kad tapume akademiški ir labiau vertintume mokslines išvadas, o ne firmų skambius žodžius ir pažadus. Aišku, su vaistų gamintojais ir kūrėjais medikai turi bendrauti, bet labai apibrėžtais tikslais.

ML. Vis dėlto gydytojas – tiek klinicistas, tiek daugiau atsidėjęs mokslui – tikriausiai labai priklausomas nuo vaistų kompanijų?

A. Česas. Reikia siekti, kad tai būtų dalykiškas bendravimas, bet ne abipusė priklausomybė. Mūsų konferencija taip pat neišsivertė be paramos, kvietėme dalyvauti fondus

ra. Inkstų navikus diagnozuoja, gydo ir, reikalui esant, atlieka operacijas urologai. Didelis ir radiologų indėlis į ankstyvą inkstų vėžio diagnostiką. Panaudoję inkstų sonoskopiją, kompiuterinę tomografiją ar magnetinio branduolinio rezonanso tyrimo metodus, jie sugeba diagnozuoti labai mažus inkstų navikus – tai visiškai pakeitė šios ligos gydymo taktiką.

Pažengusių ligos stadijų atvejais šiandien į gydymą aktyviai įsijungia chemoterapeutai, kurie ge-

ML. Ar turite omenyje chemoterapines priemones, ar švitinimą?

F. Jankevičius. Visai ką kita. Diagnozavus mažesnius nei 4 cm navikus, radikalus naviko šalinimas su visu inkstu nebūtinai. Atliekame organą išsaugančias operacijas: minimalias inksto rezekcijas arba naudojame modernias gydymo technologijas – kriodestrukciją, aukšto dažnio ultragarsinį poveikį, radiodažninę termoabliaciją. Radiodažninė termoabliacija šiandien jau atliekama ir

ją per 20 metų daugiau gal ne užaugs. Apie tai mes taip pat turime žinoti, todėl šioje konferencijoje ir siekiama išnagrinėti įvairias inkstų navikų gydymo galimybes. Svarbu taikyti pažangiausias ir kolegų naudojamus gydymo būdus, todėl juos ir pasikvietėme. Baltijos šalių onkologai diskutuojame su užsienio specialistais galės aptarti daug aktualių problemų. Ir vieną svarbiausių – ką mes su savo šiandieninėmis galimybėmis privalėtume padaryti.

vų gydymą. Tačiau kiek ligonių tos kompensacijos laukia ir nesulaukia? Ligoniai tampa prastos finansinės būklės šalyje įkaitais.

A. Česas. Labai opi problema, tačiau šiuo metu gal net nereikėtų jos eskaluoti. Patekę į Europos Sąjungą mes šiandien norime gauti viską, kas prieinama labiausiai išsivysčiusioms pasaulio šalims. O juk kai kurios valstybės iš ES lėšų kol kas spėjo atnaujinti nebent savo kelius, deja, savo medicinos politikos modernizuoti nespėjo, nes tai padaryti sunkiau negu nutiesti kelią. Aišku, mes turime siekti geriausio, bet ne viską galime padaryti. Žmonės dabar apsišvietę, skaito ir daug sužino, tad ateina pas mane ir reikalauja geriausio pasaulyje gydymo ir vaistų. Tačiau valstybė šiuo metu gali garantuoti tiek, kiek įstengia.

Kartais labai praverčia daug pigesnių gydymo priemonių ir operacinių technologijų taikymas – kriodestrukcija, aukšto dažnio (ultragarso) taikymas ir kt. Sunaikinus ligos židinių pavyksta ligoniui suteikti paliatyvų gyvenimą. Su metastazėmis plaučiuose ligonis gali gyventi ir 10 metų. Kokybiško gydymo, kaip ir gyvenimo kokybės, dalykai gerokai sunkiau pamatuojami. Vienas tą kokybę sieja su nuosavu mercedesu, o kitas džiaugiasi, kad dar gali savo kojomis pėdinti.

Taip pat noriu pabrėžti, kad mes atstovaujame akademinę bendruo-

Profesorius Feliksas Jankevičius

Docentas Alvydas Česas

Skirta inkstų onkologijos naujovėms

ir kompanijas, jos mus ir parėmė. Nė vienas iš rėmėjų konferencijoje nebuvo skiriama daugiau dėmesio negu kitiems, manau, kad tai etiškas požiūris.

Dalyvauja Talino ir Tartu universitetų onkologijos klinikos, Latvijos onkologijos centro ir P. Stradinio medicinos universiteto, Varšuvos universiteto, Gardino medicinos universiteto, Klaipėdos universitetinės ligoninės, Kauno medicinos universiteto, Vilniaus universiteto Onkologijos instituto, Santariškių universitetinės klinikos, taip pat Šiaulių, Panevėžio atstovai. Vokiečiai ir belgai skaitys kvietimus pranešimus. Atvažiuo ir lenkų bei baltarusių onkologai, kuriems ši tema aktuali. Taigi atstovavimas gana platus.

Džiaugiuosi, kad idėją palaikė prof. Feliksas Jankevičius, nes norėjome, kad konferencija būtų įdomi multidisciplininei komandai – tiek urologams chirurgams, tiek onkologams ir diagnostams.

ML. Ar yra kas šiandien specializuotą inkstų onkologijos sritį?

Feliksas Jankevičius. Tokios išskirtinės ar specialios onkologų gydytojų grupės nėra

riausiai žino naujų biologinių vaistų veikimo ypatumus. Svarbi visa gydytojų komanda, todėl ir kalbame apie multidiscipliniškumą.

Kada auglio geriau neliesi

ML. Tikriausiai žodžiu „vėžys“ vadinama daugybė gan skirtingų ligų, kurių šiandieninė medicina dar labai sugeba išskirti. Nors jei tai skirtingos ligos ar jų atmainos, tai skirtingai reikėtų ir gydyti.

F. Jankevičius. Deja, taip. Esant skirtingoms inkstų vėžio stadijoms, skirtingas turėtų būti ir ligonių gydymas. Ankstyvųjų stadijų inkstų vėžį dažniausiai gydo chirurgai urologai, pažengusiose stadijose ištraukia chemoterapeutai, bet tai taip pat ne viskas. Šiandien jau žinome, kad net ir ankstyvas mažo dydžio navikas gali turėti skirtingą agresyvumo arba piktybiškumo potencialą. Ir čia svarbu nuspėti, kurį ligonį nuo ankstyviausios stadijos reikia pradėti gydyti agresyviu būdu, o kuriam galima panaudoti modernias minimalias invazyvias technologijas.

Lietuvoje. Visos šios technologijos skirtos gydyti mažai agresyviems ankstyvos stadijos navikams. Didžiausias menas nuspręsti, kaip kurį ligonį vienoje ar kitoje ligos stadijoje reikia gydyti.

Pasakysiu dar daugiau. Yra tokių ligonių, kurių ankstyviausiose stadijose išvis nereikia gydyti. Šiandien konferencijoje išklusėme pranešimą apie tai, kad jeigu navikas mažesnis kaip 2 cm ir jo augimo tempai yra lėti, tai tokių ligonių galima tik stebėti. Turime patikimų stebėjimo priemonių.

ML. Kitaip tariant, žmogus nuo kitų ligų ar senatvės numirs anksčiau, negu fatališkai pasireiškė vėžys?

A. Česas. Visko gali būti. Klausėte, kas turi gydyti įvairias skirtingų organų navikų atmainas. Neatsitiktinai į šią konferenciją pakvietėme imunologus, labai gerą pranešimą perskaitė Imunologijos instituto atstovas. Mes į imunologiją jau brendame giliau, todėl teisis prof. F. Jankevičius: ištyrę paciento biologiją kartais turėtume palikti jį ramybėje, neliesi augliuko, kuris turėdamas nedidelę augimo potenci-

Gelbėjimas kitų sąskaita

ML. Kaip tas turimas galimybes vertinate?

A. Česas. Be brangių medikamentų ir moderniausių gydymo technologijų būtų naivu tikėtis aukščiausios kokybės gydymo, kuris prieinamas pažangiausioms šalims.

ML. Prieš šį pašnekesį naujame Lietuvos onkologų draugijos žurnale „Onkologija“, žurnalo „Internistas“ priede, perskaičiau straipsnį apie inkstų vėžio gydymo atvejį. Po inkstų auglio pašalinimo operacijos praėjus 7 mėnesiams ir pacientui atlikus krūtinės ląstos kompiuterinę tomogramą, nustatyta daugybinių smulkių metastazinių židinių plaučiuose. Pradėta gydyti interferonu. Pastebėta ligos progresija, gydymas interferonu nepasiteisino. Po ilgų peripetijų išsiunčiamas prašymas į Valstybinę ligonių kasą dėl sorafenibo skyrimo kompensacijos. Gavus vaisto, ligonio savijauta gerėja. Išsiunčiamas pakartotinis prašymas kompensuoti sorafenibą (Nexavar) II gydymo etapui. Sunkiai, bet kompensacija skiriama – ligonio būklė gerėja.

Ir taip penkis kartus šiaip ne taip per Valstybinę ligonių kasą tą kompensaciją pavykdavo gauti ir tęsti efekty-

menei ir tai gydytojų daliai, kurie nori ieškoti tiesiausio, geriausio gydymo kelio. Suprantame valstybės sunkumus, bet ir žinome, kaip yra pasaulyje, aiškiname, kad mums reikia tam tikrų vaistų, naujos įrangos, bet tikrai nesitikime gauti to paties kaip Vokietijos, Prancūzijos ar Italijos gydymo įstaigos. Esant tokiam Lietuvos sveikatos apsaugai skiriamam finansavimui, tai nerealu. Apie tai ir šiandien rytą diskutavome su prof. Patriku Šovskiu (Patric Schoffski) iš Belgijos. Galime didžiulius valstybės pinigus skirti kažkuriam sunkiai sergančiam pacientui, bet tada negaus būtiniausių vaistų kiti ligoniai. Ar mes galime taip elgtis? Apie tai diskutuosime ir su kitais konferencijos dalyviais. Turime mąstyti ir veikti, kaip pridera mokslo žmonėms: pasakyti, ką galime padaryti ir ko negalime. Pati visuomenė turi iš valdžios reikalauti daugiau pinigų sveikatos apsaugai – taip yra Vakarų šalyse. Dabar girdžiu reiklus balsus, reikalaujančius išgelbėti visas krūties vėžiu sergančias moteris, bet pamirštama, kad tas gelbėjimas galimas tik likusių 80 proc. vėžiu sergančių ligonių sąskaita.

Kodėl mažai šaliai reikia fundamentinio mokslo

ML. Suprantu, kad tai labai sudėtingi klausimai, į kuriuos viena-reikšmių atsakymų nerasime. Todėl pasukime kitos problemos link: kokio ilgio kelias šiandien veda nuo akademinio mokslo iki klinikos? Nuolat gir-dime džiugias naujienas iš fundamentinio mokslo žmonių, tačiau, kol tie at-radimai virs klinikoje pritaikomais gydymo metodais ar naujais vaistais, praeis daug metų... Gal gerbiamieji pa-šnekovai gali nudžiuginti tvirtindami, kad atotrūkis tarp naujausių mokslo laimėjimų ir klinikos trumpėja?

F. Jankevičius. Palietėte labai svarbią ir skausmingą temą. Globa-liu mastu vertinant, ta praraja mažėja. Tą rodo net ir šios konferencijos tema, skirta naujiems biologiniams vaistams inkstų vėžiui gydyti. Kiek metų ir dešimtmečių įvairių univer-sitetų laboratorijose buvo nagrinėja-mos inkstų vėžio biologinės, angio-geninės savybės ir pagaliau turime vaistus, kurie jau atėjo į kliniką, mes juos naudojame. Taip, tai ilgas kelias, bet jeigu tų fundamentinių tyrimų nebūtų buvę atlikta, mes šiandien neturėtume ir tų vaistų, mūsų pa-cientai jų negautų.

Tačiau Lietuvoje praraja tarp fun-damentinio mokslo ir klinikos dar pa-kankamai gili. Daug kartų esu sakęs, kad vienas didžiausių mūsų šalies urologijos ir onkologijos ribotumų – fundamentinių tyrimų stoka. Ar ver-ta tokioje mažoje šalelėje kaip Lietu-va užsiimti fundamentiniais mokslais? Mano atsakymas tvirtas – taip. Jeigu mes liausimės atlikinėję mokslinius tyrimus, nemokėsime įvertinti kitų pa-saulio mokslo centrų rezultatų, jų įsi-savinti, būsimė labai prasti naujų gy-dymo metodų taikytojai.

Taigi labai svarbu toliau plėtoti klinikinį fundamentinį mokslą, nes tik jo pagrindu galima mokyti ir ruoš-ti jaunus žmones – kad jie greičiau įstengtų perimti labai sudėtingą gy-dymą, apie kurį mes šiandien čia ir diskutuojame. Tai gydymas biologiniais vaistais, kuriam reikia būti pa-sirengus. O pasiruošti reikia reziden-tūroje, aspirantūroje, doktorantūroje. Atsivežę iš kitų gydymo ir tobuli-nimosi centrų naujas žinias mūsų jaunieji medikai bus imlūs ir naujausiems pasaulyje atliekamiems tyrimo metodams. Tik taip naujausią mokslą bus galima atnešti į Lietuvą.

Kuo galime ir kuo negalime didžiulis

ML. Kaip vertintumėte šiandienės Lietuvos onkologijos mokslo galimybes? Mintyje turiu tiek materialines sąlygas ir aparatūros galimybes, tiek ir intelektualines. Pagaliau būtų įdomu mūsų galimybes palyginti su kaimynų es-tu, latvių, lenkų galimybėmis.

A. Česas. Atsiskyrimo nuo Sovietų Sąjungos metu estai mus buvo ke-leriais metais aplenkę, tačiau Estijos valstybės politika šiai sveikatos apsau-gos sričiai nebuvo labai palanki. Es-tai atsiliko ir Lietuvos onkologijos pa-dėtis šiandien neabejotinai geresnė.

Latvijai buvusioje Sovietų Sąjun-goje visada tekdavo antra vieta on-kologijoje, ortopedijoje ir daugelyje kitų medicinos sričių (po Maskvos ir tuometinio Leningrado gydymo įstaigų), bet dabar latviai gan smar-kiai atsiliko. Latviai guodžiasi, girdi, Lietuvos onkologai gali rinktis vieną ar kitą gydymo būdą, o jie, latviai, net mąstyti negali apie kokį nors pasirin-kimą. Panašiai ir estai. Kalbu ir apie klinikinį gydymą, ir mokslą, nes kli-nikose vystomas ir mokslas.

Su lenkais nedrįsčiau lyginti, nes jų galimybės, aprūpinimas yra daug geresnis – tai didelės valstybės ypaty-bė. Lenkijoje prieš 10–15 metų buvo investuoti dideli pinigai, kuriant krū-ties vėžio tyrimų grupes, lenkai išvys-tė išties pavydėtiną veiklą. Dabar ben-drose onkologijos konferencijose Eu-ropoje lenkai groja pirmaisiais smui-kais, jie visur kviečiami, yra pagrindi-nių pranešimų skaitytojai. Jų šalies padėtis onkologinių ligų gydyme labai pasikeitė į gera. Prof. Janas Niklins-kis (Jan Niklinski) ir kiti tapo savo sri-čių pripažintais tarptautiniais autori-tetais. Lenkijoje daug ligonių, onko-logijai skiriamos solidžios lėšos – iš valstybės ir įvairių fondų, tad mums su lenkais būtų sunku varžytis.

Baltarusius mes lenkiame, ten valstybė finansuoja ir mokslus, ir kli-niką. Jei kuriais metais tai sričiai ski-riamas geras finansavimas, tai pui-ku, bet niekas nėra užtikrintas, kad ir kitąmet gaus.

ML. Ką ši konferencija konkre-taus duos nuo inkstų vėžio gydantiems medikams, klinikoms?

F. Jankevičius. Multidisciplininė konferencija, skirta įvairiems inkstų vėžio diagnostikos ir gydymo aspek-tams – tai koncentruota galimybė vi-sapusiškai įsigilinti į problemą: iš chi-rurgo, chemoterapeuto, radiologo ir bendrosios praktikos gydytojo pozicijų. Tik telkdami pastangas, suprasdami vieni kitus galime veiksmingai formuoti bendrą mokslo ir gydymo kryptį. Svarbiausia – gerai suvokti gy-dymo pobūdį skirtinguose ligos vys-tymosi etapuose. Mintyje turiu urolo-gus ir chemoterapeutus, nes jie yra svarbiausi šios ligos gydymo organi-zatoriai. Svarbu gerai žinoti visą inkstų vėžio vystymąsi – nuo patologinės anatomijos, ankstyvos diagnostikos iki vėlyvos, pažengusios ligos.

Labai laiku organizuota konfe-rencija, nes sergamumas inkstų vė-žiu Lietuvoje auga. Lietuva Europoje pagal sergamumą šia liga užima liūdną antrą vietą – kasmet suser-ga apie 700 naujų ligonių.

ML. Tačiau Jūsų kolega tvirtino, kad, lyginant su plaučių ir krūties vė-žiu, inkstų vėžys dar nėra taip baisiai plintantis.

F. Jankevičius. Ačiū Dievui, inkstų vėžys Lietuvoje kol kas retesnis nei plaučių ir krūties vėžys, tačiau, lyginant su kitomis Europos šalimis, inkstų vėžys Lietuvoje kelia didelį susirūpinimą. Pavojaus varpas skamba. Svarbu nagrinėti plintančios ligos priežastis, būti pasirėngus pri-imti vis daugiau šia liga susirgusiųjų. Matau dvi svarbiausias inkstų vėžio paplitimo priežastis: per didelis mū-sų žmonių nutukimas ir rūkymas.

ML. Nutukimas? Čikagoje tai bent nutukę žmonės, jiems per siauri šaligatviai. O Lietuvoje dar tų nutukė-lių lyg ir ne tiek daug.

A. Česas. Jeigu panagrinėtume masės indeksus – raumenų ir rieba-lų, kaip ir reikėtų daryti, tai įsitikintu-me, kad lietuvaičiai čia nėra pavyzdys.

F. Jankevičius. Neseniai Vilniaus universitete buvo atlikta doc. Gintauto Brimo habilitacijos procedūra, kurioje buvo pateikti duome-nys, kad nutukimas Lietuvoje spar-čiai progresuoja, tapome viena iš Europos lyderių. Su Čikaga dar ne-sirungiame, bet tas laikas ne už kal-nų. Šiaip reikia daugiau informaci-jos, kas vyksta gretimoje klinikoje ar laboratorijoje. Moksle, taip pat ir vi-soje sveikatos apsaugos sistemoje, nemokame kooperotis, telkti pa-stangas, panaudoti vieni kitų gali-mybes. O tai galėtų būti didžiausia paspartis ir jėga. Maža šalelė, priva-lome turėti idealią statistiką, bet ir tuo negalime pasigirti.

Podoktorantūrinių stažuotių įvedimas – žingsnis tobulinant Lietuvos mokslo ir studijų sistemą

Š. m. balandžio 4 dieną Kauno technologijos universiteto auloje vyko baigiamoji podoktorantūrinių stažuotių konferencija, skirta metus trukusio projekto „Gamtos mokslų podoktorantūrinių stažuotių sistemos sukūrimas ir įdiegimas“ rezultatams aptarti. Konfe-rencijoje pranešimus skaitė ir sa-vo įvairių mokslo sričių tyrimus pristatė devyniolika stažuotojų.

Konferencijos atidarymo pro-ga sveikinimo žodį taręs KTU prorektorius Rimantas Kažys džiaugėsi, kad jo atstovaujama institucija nuo pat projekto pradžios buvo aktyvi idėjos rėmėja, drašiai sutikusi Lietuvoje dar vi-sai naują, o pasaulyje jau plačiai paplitusį reiškinį – podoktorantū-rines stažuotes. R. Kažio nuomo-ne, tai puiki galimybė jaunesiems mokslininkams pakliūti į naują aplinką, sužinoti apie naujus tyri-mų metodus, užmegzti naudingus ryšius su kolegomis bei susipažin-

ti su stažuotis priėmusios instituci-jos veikla.

Projekto įgyvendinimo metu Eu-ropos Sąjungos lėšomis buvo finan-suojamos dvylikos mėnesių trukmės podoktorantūrinės stažuotės. Jomis siekiama į mokslinę veiklą įtraukti universitetinių studijų trečiosios pa-kopos absolventus (daktarus) ir su-daryti jiems sąlygas pradėti savaran-kiškus mokslinius tyrimus. Penkias-dešimt aštuoni jaunieji mokslininkai iš Lietuvos, Bulgarijos, Ukrainos, Baltarusijos, Kazachstano, Kalining-rado srities stažuotės laikotarpiu bu-vo įdarbinti daugelyje Lietuvos mokslo institucijų, kuriose išvystytos gamtos, technologijos bei fizinių mokslų sritys: Kauno technologijos universitete, Lietuvos energetikos institute, Puslaidininkių fizikos insti-tute, Biotechnologijos institute ir kt.

Konferencijos metu buvo prista-tyta devyniolika pranešimų iš fizinių, biomedicinos ir technologijos mok-slo sričių. Konferencijos pabaigoje

moderatorius prof. Vladas Vanse-vičius pasveikino visus dalyvavusius išlaikius multidisciplininį egzami-ną – tiek projekto dalyviams, tiek konferencijos svečiams teko ne-lengvas uždavinys sudėlioti skirting-gų mokslo sričių žinių srautą į vien-tisą paveikslą. Ateities planuose -nuolat didėjantis stažuotojų skai-čius bei atskiroms mokslo sritims ir temoms skirtos konferencijos.

Konferenciją organizavo pro-jekto vykdytoja Lietuvos mokslo taryba kartu su Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga. Projektas fi-nansuojamas pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo pro-gramavimo dokumento 2 priori-teto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ 2.5 priemonę „Žmogiškųjų ištek-lių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“.

Lietuvos mokslo tarybos ir Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos informacija

Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama: naujos galimybės mokslininkams, verslo organizacijoms ir magistrantams

Vilniaus universitetas jau antrus metus (nuo 2006 m. gegužės mėn.) įgyvendina projektą pagal paramos skyrimo sutartį Nr. ESF/2004/2.5.0-03-372/BPD-148 *Mokslinių tyrimų praktinio taikymo skatinimo informa-cinis portalas*. Finansinė parama šiam projektui, kurį inicijavo Vil-niaus universiteto Kauno humanita-rinis fakultetas, buvo skirta 2006 m. gegužės mėnesį. Projekto įgyvendi-nimui skirta parama iš Europos Są-jungos struktūrinių fondų yra 11 578 778 Lt. Paties Vilniaus uni-versiteto indėlis į šio projekto įgy-vendinimą yra 61 454 Lt.

Projektas įgyvendinamas pa-gal BPD 2 prioriteto *Žmogiškųjų išteklių plėtros 2.5 priemonę Žmo-giškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje*. Projektas vykdomas kartu su partneriais: Kauno krašto pramo-ninkų ir darbdavių asociacija ir Kauno technologijos universiteto Studentų atstovybe.

Šiuo projektu yra siekiama pasitelkus informacines techno-logijas sudaryti galimybes ben-drauti ir bendradarbiauti pagrin-dinėms projekto tikslinėms gru-pėms: dėstytojams, mokslo dar-buotojams, magistrantams ir ver-slo organizacijų atstovams.

Rengiant projektą, buvo suformuluoti pagrindiniai projek-

to tikslai: skatinti magistrantų prak-tinės kvalifikacijos augimą, skatinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą, teikti informacines paslaugas ma-gistrantams, ieškantiems tyrimų tai-kymo, stažuotių, praktinių vietų ar taikomojo pobūdžio temų baigia-miesiems darbams. Buvo numatyta ne tik sudaryti geresnes sąlygas ma-gistrantams, bet ir teikti informaci-nes paslaugas mokslo ir studijų insti-tucijoms, ruošiančioms mokslo magistrus, katedrų dėstytojams ir pedagogams, organizuojantiems studijų profilį atitinkančių taikomo-jo pobūdžio baigiamųjų darbų temų atranką, ieškantiems atliktų tiri-amųjų darbų diegimo verslo ir pramonės įmonėse galimybių, tarpda-lykinių ar tarpinstitucinių ryšių su kolegomis.

Projekte numatytiems tikslams pasiekti kuriamas mokslinių tyrimų praktinio taikymo skatinimo infor-macinis interneto portalas, kuris bus įdiegiamas aprėpiant Lietuvos mokslo ir studijų institucijas, kuriose organizuojamos antrosios pako-pos studijos, taip pat visos Lietuvos verslo ir pramonės įmonės, suinte-resuotas, kad būtų užmegzti ir pa-laikomi ryšiai su mokslo ir studijų institucijomis (per magistrantams siūlomas tyrimų taikymo galimy-bės, stažuotes, taikomojo pobūdžio baigiamųjų darbų temas, prakti-

kas). Tai naujas bendradarbiavi-mo galimybes atverianti galimy-bė. Tikimasi, kad dėstytojų, ver-slo organizacijų atstovų ir ma-gistrantų bendravimas prisidės prie studijų kokybės gerinimo, naujų inovatyvių mokslinių tyri-mų iniciavimo, jų įgyvendinimo, mokslo žinių populiarinimo. Svarbu paminėti ir tai, kad Por-tale bus įdiegtos vartotojų mokymo naudotis portalu pro-gramos. Todėl visi tikslinės grupės nariai galės lengvai naudotis šiuo portalu, keistis duomenimis ir informacija.

Interneto portalo kūrimo ir diegimo veiklas vykdo Kauno technologijos universitetas, lai-mėjęs konkursą šioms paslau-goms teikti. Projekto partneriai, Kauno krašto pramoninkų ir darbdavių asociacijos atstovai ir Kauno technologijos Studentų at-stovybės nariai konsultuoja Porta-lo kūrėjus portalo pritaikymo var-totojų poreikiams klausimais. Mokslinių tyrimų praktinio taiky-mo skatinimo informacinis porta-las netrukus bus prieinamas vi-siems tikslinės grupės nariams ad-resu www.mokslasverslui.lt

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto informacija

A. Česas. Europoje tik dabar pradėdami kurti nacionaliniai vėžio registrai, investuojami didžiuliai pi-nigai, o mes tą turėjome.

F. Jankevičius. Labai svarbu įvairių sričių epidemiologinės studijos, išsiaiškinti ligos veiksnius, nustatyti, kas labiausiai kenkia – rūky-mas, nutukimas ar kitos priežastys. Žinoma, labai svarbu ir genetinis

paveldėjimas, kuris gali inspiruoti vėžinius susirgimus.

A. Česas. Lietuvos chemoterapeuto draugijos priedermė organi-zuoti, jungti žmones, universitetus ir akademinę bendruomenę, klini-cistus artinti prie mokslo problema-tikos. Man labai nepatinka klinici-stai, kurie skeptiškai nusiteikę mokslininkų atžvilgiu. Labai svarbu

sutelkti klinicisto praktiko ir moks-lininko teoretiko jėgas. Pirmoji šios dienos konferencijos dalis ir buvo lyg jungiamoji grandis. O popietinėje dalyje iš prof. F. Jankevičiaus iš-girsime, ką turėtume daryti ir kaip veikti mūsų ligonių labui.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Anot Europos Komisijos mokslinių tyrimų komisaro F. Busquin'o, „Pastangos sustiprinti ES mokslinių tyrimų sritį yra mūsų gyvenimo ir mirties klausimas“. Pagal ES Lisabonos strategiją, 2010 m. ES turi tapti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomikos sistema pasaulyje. Tai gali užtikrinti tik sparti kiekybinė ir kokybinė mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra (MTEP), kurios sudėtinė dalis yra aukštos kvalifikacijos specialistų rengimas.

Fizikiniai tyrimai priklauso prie prioritetinių mokslo sričių, padedančių plėtoti Lietuvoje jau esamą ir ateityje galimą aukštųjų technologijų gamybą (lazerių, biotechnologijų, medžiagotyros ir kt.).

Cia pristatomas 2.5 priemonės „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“ projektas *Fizinių mokslų antrosios ir trečiosios studijų pakopų pertvarka, jas pritaikant prioritetinių MTEP sričių vystymui*. Jis skirtas pertvarkyti fizikos magistrantų ir doktorantų rengimą Vilniaus universitete (VU) ir Vytauto Didžiojo universitete (VDU) – juose rengiama absoliuti dauguma Lietuvos fizikos specialistų.

Projekto vykdytojas – Vilniaus universiteto Fizikos fakultetas, projekto partneris – Vytauto Didžiojo universitetas. Skirta ES paramos suma 2 460 555 Lt, projekto trukmė 2006 06 01 – 2008 05 30. Projekto vadovas – doc. Juozas Šulskus.

Igyvendinant projektą apmokyma daugiau kaip pusantro šimto aukščiausių pakopų šiuolaikinių fizinių mokslų srities specialistų – doktorantų, magistrantų, dėstytojų. Siekiant užtikrinti studijų kokybę, sukurta moderni eksperimentinė mokymo-mokslinė bazė, skirta atlikti praktinius darbus ir inicijuoti mokslinius darbus naujose fizinių mokslų srityse. Įkurta bei mokymo priemonėmis aprūpinta 16 naujų mokslo-mokomųjų laboratorijų, parengta teorinė ir metodinė medžiaga, atnaujintos arba sukurtos 7 fizinių mokslų srities magistrantūros studijų programos bei 8 fizinių mokslų srities doktorantūros studijų programos.

VU darbuotojai sukūrė arba atnaujino šių magistro studijų programas: *Teorinė fizika ir astrofizika, Medžiagotyra ir puslaidininkų fizika, Telekomunikacijų fizika ir elektronika, Fizikinės technologijos ir jų vadyba, Aplinkos ir cheminė fizika, Biofizika*, o VDU – magistro studijų programą *Fizika*. Atnaujinti arba sukurti 87 kursai.

VU atnaujino 7 doktorantūros studijų programas. Tai Fizinių mokslų srities Fizikos krypties šakų programos: *Atomų ir molekulių fizika* (P230), *Kondensuotos medžiagos* (P260), *Teorinė chemija, kvantinė chemija* (P410), *Puslaidininkų fizika* (P265), *Biofizika, Puslaidininkų fizika* (02P P265); o Technologijos mokslų krypties – *Medžiagų inžinerijos šakos doktorantūra* (08T). VDU atnaujino Fizinių mokslų srities Fizikos krypties doktorantūrą.

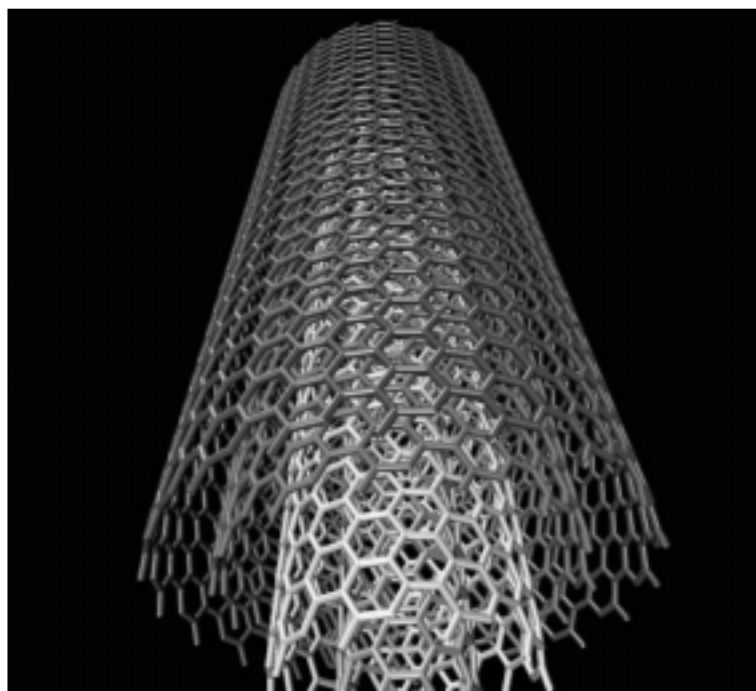
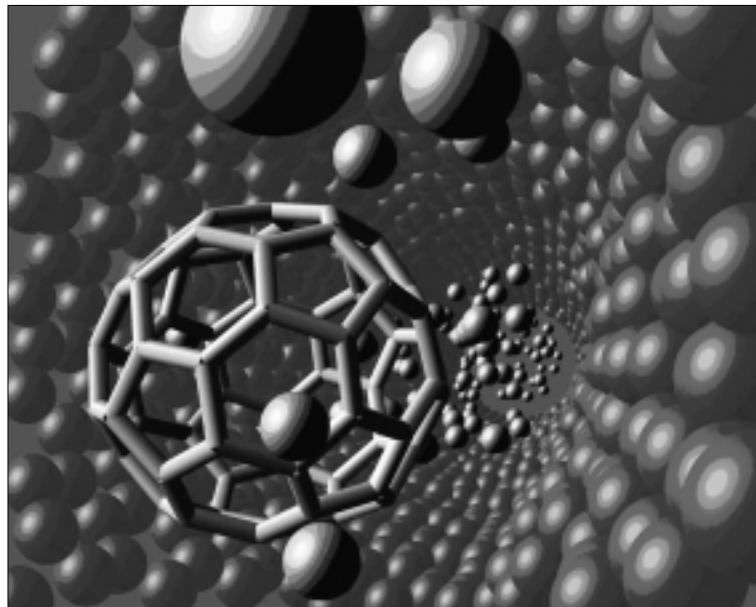
Projekto metu parengti ir išleisti 8 vadovėliai: **Valdo Šablinsko**, **Gerald Steiner** „Optical biosensors“ (vadovėlis anglų kalba), **Vytauto Balevičiaus** „Skaitmeninė optika“, **Sauliaus Antano Juršėno** „Organiniai puslaidininkiai“, **Gintauto Tamulaičio** „Elektronikos ir fotonikos rinka“, **Gintauto Tamulaičio**, **Edmundo Kuokščio** „Plačiatarpių puslaidininkų technologija ir prietaisai“, **Dalios Šatkovskienės** „Tankio matricos

Modernizuotos fizikos studijos

Naujos mokslinio darbo galimybės fizikos magistrantams ir doktorantams

PROJEKTĄ REMIA LIETUVOS RESPUBLIKA
PROJEKTĄ IŠ DALIES FINANSUOJA EUROPOS SAJUNGA

metodas kvantinėje mechanikoje“, **Alyčio Gruodžio** „Liuminescencija“ ir **Gintauto Kamuntavičiaus** „Matematinė fizika“.

Rengiami magistrantai atlika praktišką Lietuvos mokslo institutuose, VU ir VDU mokslinėse laboratorijose. Buvo surengta 15 seminarų, kuriuose užsienio ekspertai pristatė šiuolaikinės fizikos ir technologijų laimėjimus ir perspektyvas. Magistratūros ir doktorantūros studijų kursams buvo nupirka daugiau kaip 450 vadovėlių.

Parengtieji specialistai taps naujų sričių ekspertais, vystysiančiais naujas fizinių mokslų kryptis, kursiančiais naujus produktus moksliniuose institutuose bei aukštųjų technologijų įmonėse. Plataus profilio specialistai galės dirbti tarpdisciplininuose projektuose. Didelė dalis naujų technologijų šiuo metu sukuriama kaip tik tarpdisciplininėje veikloje. Be ES Struktūrinių fondų paramos nebūtų galima sukurti prielaidų aukštesnės kvalifikacijos specialistams rengti. Igyvendintos priemonės leis patenkinti Lietuvos aukštųjų technologijų

įmonių ir mokslinių institutų aukštos kvalifikacijos specialistų poreikius.

Visų magistrantūros ir doktorantūros studijų pagrindas – Struktūrinių fondų lėšomis atnaujintos laboratorijos. Pristatome jų galimybes.

1. VU Teorinės fizikos katedros Vyksmų modeliavimo laboratorija

Magistrantų ir doktorantų moksliniam darbui yra skirta 16 branduolių bendrosios atminties kompiuteris ir 128 branduolių lygiagrečių skaičiavimų klasteris. Mokymui ir moksliniam darbui skirta 15 kompiuterizuotų darbo vietų. Įsigyta ir įdiegta molekulių sistemų modeliavimui ir lygiagretiesiems skaičiavimams reikalinga programinė įranga.

Nauja kompiuterinė technika ir įsisavinta programinė įranga teorinės fizikos magistrantus ir doktorantus įgalino pradėti aktualius karotinoidų sužadintų elektroninių būsenų bei protono pernašos biologinėse sistemose dinamikos tyrimus. Taip pat leido įsijungti į aukš-

tųjų technologijų plėtros programą *Koherentinės antistoksinės Ramano sklaidos mikrospektrometras molekulių nanostruktūrų sandaros ir savybių tyrimams (KARSKOPAS)*.

2. VU Astronomijos observatorijos Astrofizikos laboratorija

Astronominių nuotraukų apdorojimui bei didelių astronominių duomenų imčių statistinei analizei ir vizualizavimui įsigyti ir parengti darbui nauji kompiuteriai, juose įdiegta šiuolaikiška programinė įranga. Astronominiams stebėjimams parengtas Šmito-Kasegreno sistemos teleskopas CGE1100 su susietųjų krūvių įtaisu, turinčiu astronominius filtrus. Ši įranga bus naudojama Astrofizikos magistrantų laboratoriniams darbams ir moksliniams tyrimams. Išbandant teleskopą ir astronominių nuotraukų apdorojimo programas, padaryta supernovos SN2008ax, sprogusios galaktikoje NGC 4490, nuotrauka.

3–5. VU Bendrosios fizikos katedros Infraraudonosios spektrometrijos, Liuminescencinės nanospektroskopijos ir Optinių biojutiklių laboratorijos

Įrengta mikroskopinių objektų infraraudonųjų atvaizdų registravimo įranga, kuria galima nustatyti molekulių darinių pasiskirstymą nevienalyčiame mikroskopiniuose bandiniuose: lokalizuoti vėžines ląsteles biologiniuose bandiniuose (biomedicininiai tyrimai), charakterizuoti biojutiklių matricas (biologija ir nanomokslai). Paminėtina, kad tokių kompleksų Europoje yra tik kelios dešimtys ir tai pirmasis tokio tipo kompleksas Baltijos valstybėse. Su šia įranga jau atliekami magistro studijų naujų kursų laboratoriniai darbai: *Šiuolaikiniai virpesinės spektrometrijos taikymai, Nanodarinių spektrometrija, Optiniai biojutikliai, Paviršiaus ir nanodarinių fizika*. Ji taip pat naudojama *Biofizikos, Medžiagotyros ir puslaidininkų fizikos*, VDU magistrantūros studijose. Bendradarbiaujant su Santariškių klinika bei VU Medicinos fakultetu ši įranga jau pradėta taikyti vėžio bei urologinių ligų diagnostikai.

Sukurtas eksperimentinis kompleksas paviršiaus plazmonų rezonanso atvaizdų registravimui bei laboratorinių darbų ciklas naujam magistro studijų kursui „Optiniai biojutikliai“.

Sukonstruotas ir suderintas daugiafunkcinis fluorescencinis spektrinis kompleksas, leidžiantis atlikti liuminescencijos ir atspindžio spindulių matavimus su dešimčių nanometrų spektrine ir dešimčių mikrometrų erdvine skyra. Prietaisai tinka charakterizuoti didelę puslaidininkinių, organinių ir biologinių nanodarinių įvairovę – tiek kietosios, tiek ir skystosios būsenos. Šiuo prietaisu galės naudotis VU ir

VDU magistrantai ir doktorantai, atliekantys paviršių fizikos mokslinius tyrimus.

6. VU Kietojo kūno elektronikos katedros Kietojo kūno elektronikos laboratorija

Laboratorijoje atnaujinti 9 laboratoriniai darbai, kuriuose tiriami puslaidininkiniai prietaisai, sudarantys šiuolaikinės elektronikos pagrindą: diodai, bipoliniai ir lauko tranzistoriai, optronai. Pradėjus naudoti naujus skaitmeninius oscilografus ir signalų generatorius, buvo patobulinti laboratoriniai darbai. Gerėja laboratorijos įvaizdis, ji vis labiau atitinka šiuolaikinės laboratorijos įvaizdį, keičiasi ir studentų požiūris.

Atnaujinta matavimų įranga, atnaujintos 8 laboratorijos darbo vietos, pradėti tirti vyksmai šiuolaikiniuose elektronikos įtaisuose. Išplėstas laboratorijos darbų pobūdis, sumontuoti nauji optoelektronikos elementų ir organinių fotoreceptorių tyrimo darbai.

7. VU Kietojo kūno elektronikos katedros Technologinė laboratorija

Parengtas darbai turbokubas – vakuuminė sistema (Pfeiffer Vacuum) su turbomolekulinio siurblio, skirta organinių fotopulsaidininkų sluoksnių gamybai vakuume sublimacijos būdu. Langmuir-Blodgett sluoksnių gamybos įrenginys (KSV0000-2) naudojamas organinių medžiagų nanometrinių storio plėvelių gamybai.

Moksliniam darbui skirtais 350 MHz dažnių juostos skaitmeniniais oscilografais (*Tektronix*) ir pikosekundiniu lazeriu (PL2140) galima daug našiau tirti krūvininkų pernašą lėkio trukmės matavimo bei krūvininkų ekstrakcijos tiesiškai kylančia įtampa (*CELIV*) metodais naujuose organinių medžiagų sluoksniuose ir sandarose. Katedroje jau seniai krūvininkų pernašą puslaidininkiuose tiriama *TOF* metodu. Katedros mokslininkams priklauso *CELIV* metodo prioritetas, kuris šiuo metu daugelyje pasaulio mokslinių laboratorijų naudojamas organinių medžiagų elektrinėms ir fotoelektrinėms savybėms tirti. Elektrostatinis voltmetras *Trek400* leis matuoti paviršinių organinių fotoreceptorių bei dielektrinių sluoksnių potencialą iki 2000 V su 0,2 ms nusistovėjimo trukme. Katedros moksliniuose tyrimuose naudojami savos gamybos paviršinio potencialo matuokliai, tačiau jie neturi patikimos ir tokio plataus diapazono matuojamo potencialo kompensavimo sistemos. Tad naujasis prietaisas pagerins atliekamų matavimų tikslumą ir našumą. Precizinis *Keythley* elektrometras 6517A skirtas organinių fotopulsaidininkų paviršinių bei dielektrinių savybių tyrimui, jonizacijos potencialo matavimui.

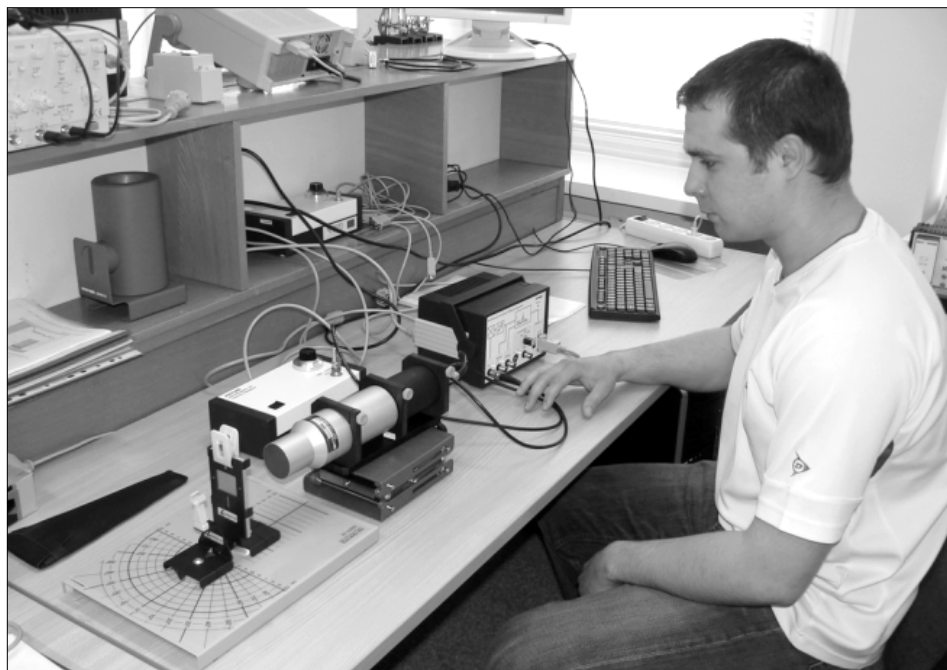
8. VU Kietojo kūno elektronikos katedros Signalų skaitmeninio apdorojimo procesorių laboratorija

Vietoje turėtų 6 darbo vietų sukurta 10 darbo vietų su skaitmeninio signalų apdorojimo maketais ir vaizdo kameromis. Dabar studentai susipažįsta su naujausia skaitmeninių signalų procesorių technika. Naujieji maketai turi žymiai didesnę atmintį ir greitį, o 32 bitų procesorius leidžia realia laiku apdoroti garso ir vaizdo signalus.

9–11. VU Radiofizikos katedros Telekomunikacijų sistemų, Mikro-

Atnaujinta Vilniaus universiteto Puslaidininkių fizikos mokomoji laboratorija

Vytauto Didžiojo universiteto Aplinkos fizikos laboratorijoje

Vilniaus universiteto Bendrosios fizikos katedroje tarptautinė ekspertų komanda baigia įdiegti spektrinį kompleksą, skirtą mikroskopinių objektų infraraudonųjų atvaizdų registravimui. Iš kairės į dešinę: dr. Gerald Steiner (Drezdeno technikos universitetas), doc. Valdas Šablinskas (Vilniaus universitetas), Frank Koschine („Bruker“, Vokietija)

Lygiagrečiųjų skaičiavimų klasteris Vilniaus universiteto Fizikos fakultete

bangų fizikos ir Elektroakustikos laboratorijos

Katedroje studentai ir daktarantai jau dirba trijose atnaujintose laboratorijose. Nauja įranga padeda atlikti išsamius mokslinius tyrimus, paruošti puikius magistro darbus ir daktaro disertacijas. Pagerėjo studentų praktinis parengimas: atnaujinti trys ir paruošti 25 nauji laboratoriniai darbai.

Telekomunikacijų sistemų laboratorijoje atnaujintos kompiuterinės darbo vietos, specialioji programinė ir radijo matavimų įranga įgalina planuoti sudėtingiausius radijo ryšio tinklus, modeliuoti ir prognozuoti atskirų tinklo mazgų parametrus bei atlikti esamų tinklų (pvz, GSM, 3G, Wi-Fi ir kt.) radijo ryšio įrenginių parametrų tyrimus.

Mikrobangų fizikos ir Elektroakustikos laboratorijose sumontuota šiuolaikinė labai aukštų dažnių (iki 40 GHz) mikrobangų akustooptinių bei akustoelektrinių tyrimų aparatūra. Su šia aparatūra tiriami ir kuriami patys šiuolaikiškiausi mikrobangų įrenginiai, medžiagos ir kietakūniai dariniai (taip pat ir nanodariniai), kurie naudojami arba yra perspektyvūs naudoti mikrobangėje ryšių technikoje.

12. VU Biofotonikos laboratorija

Laboratorijoje įrengti kompiuterizuoti kinetinės spektroskopijos matavimo, nuostovios

sugerties ir fluorescencijos spektroskopijos standai, cheminė traukos spinta, laboratorinė įranga ir priemonės biofotonikos ir kinetinės spektroskopijos laboratorinių darbų standams paruošti.

13, 14. VU Puslaidininkių fizikos mokomoji ir Puslaidininkių liuminescencijos laboratorijos

Puslaidininkių fizikos moko- mojoje laboratorijoje atnaujinta ar sukurta 15 laboratorinių darbų įranga. Laboratorinių darbų tematika aprėpia fundamentinius puslaidininkių fizikos reiškinius, supažindina studentus su kitų kietojo kūno fizikos sričių efektais. Keletas darbų skirta moderniems optoelektronikos prietaisams ir fizikiniams reiškiniams juose tirti. Atnaujinant darbų standus, analoginė matavimo įranga pakeista į modernią skaitmeninę, dabar dauguma prietaisų ir visa eksperimento eiga valdoma kompiuteriu. Ypač svarbu, kad kai kurių darbų įrangą galima valdyti nuotoliniu būdu. Šiuos laboratorinius darbus galima atlikti valdant įrangą per interneto tinklą iš bet kurioje vietoje esančio kompiuterio. Taigi šiuos laboratorinius darbus galės atlikti ir kitų Lietuvos bei užsienio universitetų studentai. Darbų automatizavimas sudaro sąlygas greičiau

atlikti eksperimentą, sukaupti daugiau duomenų ir daugiau studentų darbo laiko skirti rezultatų analizei bei tyrimams pagal individualias užduotis.

Puslaidininkių liuminescencijos laboratorijoje, mokslinius tyrimus ir studentų rengimą orientuojant į nanodarinių tyrimus, buvo įsigytas ir įrengtas fluorescencinis artimojo lauko spektrometrinis kompleksas. Šis daugiaviečių prietaisas gali veikti trimis režimais: atominės jėgos mikroskopo, konfokalinio mikroskopo ir skenuojančio artimojo lauko optinio mikroskopo režimu. Unikalus yra trečiasis šio prietaiso darbo režimas, leidžiantis atlikti liuminescencijos spektrų matavimus su dešimčių nanometrų erdvine skyra, viršijančia difrakcinę ribą. Puslaidininkių fizikos katedroje sukaupia liuminescencinių tyrimų patirtis bus pritaikyta nanodariniams tirti ir paskatins šių aktualių tyrimų plėtrą. Aukštesniųjų studijų pakopų studentai, anksčiau galėję tyrinėti tik nanodarinių ansamblio savybes, galės susipažinti su individualiomis vieno nanodarinio savybėmis. Darbas su šiuo prietaisu padės atlikti naujų tyrimų, gauti unikalų eksperimentų rezultatų. Bus parengti aukštesnio lygio baigiamieji darbai ir disertacijos. Šio prietaiso taikymas mokymo pro-

cese didins vykdomų studijų programų patrauklumą.

15. VDU Interaktyviosios teorinės fizikos laboratorija

Magistrantų ir doktorantų studijoms bei moksliniam darbui įrengta nauja 7 darbo vietų kompiuterinė klasė. Įsigyta *FRESNEL* programinė įranga, skirta koherentinės optikos uždaviniams spręsti, *RSoft* programų paketas integralinės optikos ir nanofotonikos uždaviniams modeliuoti, magistrantų ir doktorantų moksliniam darbui. Įdiegta *MATLAB* programinė įranga su priedais lygiagrečiesiems skaičiavimams ir lygčių su dalinėmis išvestinėmis sprendimui, naudojama *Netiesinės dinamikos* ir *Netiesinės optikos* kursuose. *Scientific Workplace* programinė įranga naudojama atliekant *Matematinės fizikos* laboratorinius darbus ir doktorantams rengiant mokslines publikacijas. Dalis įsigytos programinės įrangos bus naudojama Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamame aukštųjų technologijų plėtros projekte MULATAS.

16. VDU Aplinkos fizikos laboratorija

Įrengti 5 laboratoriniai standai jonizuojančiai spinduliutei tirti, 3 laboratoriniai standai su programine įranga elektromagnetinei spinduliutei tirti antropogeninėje aplinkoje ir triukšmo matavimo standas su programine įranga triukšmo žemėlapiams formuoti GIS technologijos pagrindu. Ši įranga naudojama tiriant aplinkos fizikinių veiksnių įtaką žmogaus gyvenimo kokybei. Gauti fizikiniai duomenys bus derinami su VDU Gamtos mokslų fakulteto Aplinkotyros katedros darbuotojų tyrimų rezultatais ir epidemiologiniais duomenimis, siekiant naujos tarpdisciplininių studijų ir mokslinių tyrimų kokybės. Įsisavintoji įranga leidžia magistrantams įgyti eksperimentinio darbo patirties tiriant antropogeninius fizikinius veiksnius ir nustatant fizikinę taršą, jų šaltinius bei poveikio mechanizmus. Ši įranga sudarys sąlygas pasiekti unikalų rezultatų, padidins bendradarbiavimo galimybes.

Olga SUPRUN,
Vilniaus universiteto filologijos
fakulteto studentė,
piliečių grupės „Už kokybišką ir
prieinamą aukštąjį mokslą
Lietuvoje“ narė

Skambiai deklaruota aukštojo mokslo reforma (toliau – AM reforma), pasirodo, tėra būdas Lietuvos aukštosiose mokyklose jau praktikuojamą mokesčių už vakarines ir neakivaizdines studijas įteisinti ir dienišėse studijose. Tai rodo AM reformai pasitelkiamos priemonės – konstatuotas faktas, kad aukštosioms mokykloms trūksta finansavimo ir siūlomas primityviausias sprendimas – tegul studentai už studijas susimoka patys. Finansavimo trūkumą sukėlusios priežastys – išpūsta, nesubalansuota ir neefektyviai veikianti pavidurinio švietimo sektoriaus sistema – nutyliama.

Išpūsta pavidurinio švietimo sektoriaus sistema

Ką reiškia „išpūsta, nesubalansuota ir neefektyviai veikianti pavidurinio švietimo sektoriaus sistema“? Visų pirma tai, kad studentų ir aukštųjų mokyklų skaičiumi Lietuva lenkia pažangiausias Vakarų pasaulio šalis – pažangiosiose Vakarų šalyse 1 mln. gyventojų tenka vidutiniškai vienas valstybinis universitetas, Lietuvoje 3 mln. gyventojų tenka 22 universitetai, iš kurių 15 yra valstybiniai. Studentų skaičius neproporcingai paskirstytas tarp profesinių mokyklų, kolegijų ir universitetų: pagal Statistikos departamento duomenis, 2006 m. Lietuvos universitetuose mokėsi 143 tūkst., kolegijose – 56,3 tūkst., profesinėse mokyklose – 45,4 tūkst. jaunuolių, o pagal 2007–2008 m. duomenis, universitetuose mokėsi jau 144,3 tūkst., kolegijose – 60,1 tūkst. jaunuolių. Pažangiosiose Vakarų šalyse studentų paskirstymas pavidurinio švietimo sektoriaus pakopose yra kardinaliai priešingas: profesinėse mokyklose studijuoja daugiausia jaunuolių, o universitetuose – mažiausia. Taigi Lietuvos švietimo sistema primena apverstą piramidę, kurią reiktų pataisyti.

Nėra užtikrinti ir kreditų įskaitymai pereinant iš vieno švietimo sistemos sektoriaus į kitą, todėl abiturientai, taupydami laiką, visų pirma stoja į universitetus; į aukštąsias mokyklas pernelyg dažnai stojama ne dėl žinių, o dėl diplomų; į universitetus priimami studentai, kurie pagal savo sugebėjimus neatitinka universiteto lygio; stagnacinis aukštųjų mokyklų valdymas; neretai apgailėtina studijų kokybė; šalies poreikių neatitinkančios studijų programos ir pan. – visa tai devalvuoja studijų kokybę, diplomo vertę ir smukdo Lietuvos universitetų reitingus pasaulyje.

Universitetai – prekybos diplomais centrai

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos valstybinių aukštųjų mokyklų vadovybė, tikėdamasi studentų skaičiui proporcingo valstybės finansavimo, sankcionavo studijų programų plėtrą ir ėmė nevaržomai plėsti priimamų studentų skaičių, todėl Lietuva tapo visuotinio, dažnai nekokybiško mokslo šalimi, o universitetai virto visuotinės nekokybiškos studijas laiduojančiais centrais, kai studijos traktuojamos kaip universiteto teikiama paslauga. Valstybinio finansavimo didinimo tempas gerokai atsiliko nuo studentų

Ar dar įmanoma esminė aukštojo mokslo reforma?

skaičius augimo tempų, todėl dabar bandoma eiti lengviausiu, bet ne perspektyviausiu keliu – Lietuvos aukštųjų mokyklų finansavimo problemas išspręsti verčiant studentus savo lėšomis padengti studijų kaštus. Tačiau tai tik sudarytų prielaidas Lietuvos universitetams sėkmingai vykdyti prekybą diplomais ir už mokesčių teikti visuotinių nekokybiškų studijų paslaugas, kai tuo tarpu reikalinga esminė AM reforma.

KT nutarimas prieštarauja LR Konstitucijai?

Buvo nemažai ginčytasi, kokia turėtų būti AM reforma, kokie turėtų būti universitetų valdymo bei finansavimo modeliai, tačiau visus ginčus nustelbė LR Konstitucinio Teismo (toliau – KT) nutarimas, kuris yra galutinis, neginčijamas ir jį reikia tuojau pat vykdyti. Teigiama, kad KT nutarimu buvo siekiama paprasčiau-

nenuilstamai siūlė esminės reformos modelį, ir šįkart netylėjo ir pasiūlė valdžios institucijų tarnautojams išspręsti šį galvosūki paprastai – „gerai besimokančiais“ laikyti tuos studentus, kurie sugebės pabaigti valstybės akredituotas studijų programas, turint omenyje, kad reiktų optimizuoti valstybinių universitetų tinklą, mažinti studentų skaičių universitetuose ir kelti studijų kokybę. Juk tokiu būdu, konkuruodami dėl valstybinio finansavimo, į universitetus stotų geriausiai besimokantys abiturientai, kurie vystytų mokslo plėtrą. Tačiau mūsų valstybės tarnautojams toks sprendimas kažkodėl netinka. Ilgai laužę galvas, galiausiai jie siūlo „gerai besimokančio“ studento sąvoką leisti apibrėžti pačioms valstybinėms aukštosioms mokykloms. Taigi dabar aukštosios mokyklos galės manipuliuoti ir subjektyvaus vertinimo negalinčia išvengti „gerai besimokančio“ studento sąvoką, siekdamas padidinti arba sumažinti studijuojančių savo lėšomis studentų skaičių.

Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje studentai diskutuoja apie aukštojo mokslo reformą

Esminė AM reforma atsidūrė aklavietėje

siai išspręsti Lietuvos aukštųjų mokyklų finansavimo trūkumo bėdas, leidžiant joms priimti studentų, pasiryžusių savo lėšomis sumokėti visą studijų kainą. Tačiau išgilinus į KT nutarimą aiškėja nemalonus detalės, iš kurių viena yra ta, kad KT teisėjai sugebėjo taip išaiškinti LR Konstituciją, kad jos aiškinimas ėmė prieštarauti pačiai Konstitucijai.

LR Konstitucija skelbia, kad gerai besimokantiems studentams laiduojamas nemokamas mokslas, o pagal KT nutarimą nuo šiol valstybės finansavimą gaus tik tie studentai, kurie atitiks abu šiuos kriterijus: pakliūs į studijų vietas pagal valstybinį užsakymą bei atitiks „gerai besimokančio“ studento sąvoką, kuri turi būti apibrėžta įstatymu. Vadinausi, studentas, įstojęs į mokamą studijų vietą, netgi labai gerai besimokdamas bus priverstas padengti studijų kaštus savo lėšomis, o tai prieštarauja LR Konstitucijai, pagal kurią gerai besimokantiems laiduojamas nemokamas mokslas.

Nemenką galvosūkį KT teisėjai uždavė ir nurodę įstatymu apibrėžti „gerai besimokančio“ studento sąvoką. O juk šis apibrėžimas be galo svarbus, nes nulems daugelio studentų likimą – tik šiems išrinktiesiems iš visų studijuojančių pagal valstybės užsakymą tarpo bus skirtas valstybinis finansavimas! Mokslo ir studijų ekspertai,

Straipsnio autorė Olga Suprun

dentų skaičiumi ir studijų įmokų dydžiais ir taip tik didinti aukštojo mokslo devalvaciją, kai iš tikrųjų aukštosios mokyklos turėtų priimti tik pažangiausias abiturientus ir pritraukti finansavimą vystydamos mokslą, didindamos mokslinių tyrimų apimtį ir kokybę, generuodamos pažangiausias idėjas ir t. t. Pavyzdžiui, net privačiame Harvardo universitete studentų įmokos tesudaro apie 17 proc. viso universiteto finansavimo! Finansavimas gaunamas per vykdomus mokslinius tyrimus ir teikiamas mokslines paslaugas, o ne surenkamas iš studentų. Tik tokia aukštojo mokslo reformos kryptis išties skatintų mokslo ir studijų kokybę. O dabar Lietuvos valstybiniai universitetai galės priimti visą studijų kainą mokančių studentų ir sėkmingai vykdyti prekybą diplomais.

Iš esmės šiuo nutarimu KT galutinai įteisino „privačią valstybinę“ Lietuvos aukštųjų mokyklų hibridą, kai šalia studijuos valstybės finansuojami studentai ir studentai, kurie mokės už studijas savo lėšomis. Pažangiosiose Vakarų šalyse viskas kitaip – ten studijuojantiems valstybinėse aukštosiose mokyklose užtikrinamas vienodas studijų prieinamumas, pasireiškiantis tuo, kad visi studentai, įstoję į valstybines aukštąsias mokyklas, gauna valstybės finansavimą ir už studijas savo lėšomis nemoka arba visi moka vienodą studijų įmoką, garantuojančią vienodą studijų prieinamumą pagal sugebėjimus. O norintiems studijuoti savo lėšomis egzistuoja privatus aukštųjų mokyklų sektorius.

Studijų prieinamumui užtikrinti – skolos bankui kilpa ant kaklo

Studijų apmokestinimo Lietuvoje entuziastai vadovaujasi klaidinga prielaida, kad mokesčio už studijas įvedimas skatintų studijų kokybę, ir negali paneigti argumento, jog mokesčio įvedimas paprasčiausiai įteisins prekybą diplomais ir vers būsimum studentus pasiskaičiuoti, kurios mokyklos diplomą jie pajėgs įpirkti – juk taip studijų prieinamumas taps priklausomas ne tik nuo asmens sugebėjimų, bet ir nuo piniginių istorio, o tai pažeistų visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatą, kad studijos turi būti vienodai prieinamos kiekvienam pagal sugebėjimus. Teigiama, jog studijų prieinamumui užtikrinti bus sukurta efektyvi bankų paskolų sistema, tačiau juk ne visi išdrįs ant kaklo už-

sinerti skolos bankui kilpą – tokie asmenys bus priversti dirbti, o tai kenks studijoms ir taip pat ribos studijų prieinamumą.

Konkurencija ar genocidas?

Galiosiausiai reikia nepamiršti, kad Lietuvos universitetai, manipuliuodami studijų kainomis ir studentų skaičiumi, konkuruos ne tik tarpusavyje, bet su visais Europos Sąjungos ir net viso pasaulio universitetais. Mokesčio už studijas įvedimas skatins jaunimą studijoms rinktis užsienio aukštąsias mokyklas, kurios ne tik pagal pasaulinius reitingus gerokai lenkia mūsų šalies aukštąsias mokyklas, bet ir siūlo kokybiškas nemokamas studijas. Neretai išvykus studijuoti į užsienį ten pasilieka ir gyventi. Būtent todėl mokesčio už mokslą įvedimas prieš tai nereformavus išpūstos ir nesubalansuotos pavidurinio švietimo sistemos pagrįstai įvardinamas kaip tautos intelektualinio potencialo naikinimas ir tautos genocidas.

Kam naudingas politinės valios trūkumas?

Dažnai pradėjus kalbėti apie esminę reformą pasigirsta valdančiųjų dejavimas – „trūksta politinės valios“. Tačiau politikas be valios – tarsi chirurgas be skalpelio. Iš tikrųjų tai situacija kiek kitokia – valia yra, bet yra tik ten, kur yra privatus, o ne valstybės interesas, kur yra siaurų grupučių, o ne tautos ir visuomenės interesas.

Belieka pridurti, jog šiuo metu Seime yra svarstomas ir įstatymas dėl valstybinių aukštųjų mokyklų nekiliojamojo turto perdavimo aukštosioms mokykloms. Tačiau kas garantuos, kad turto perdavimas aukštųjų mokyklų elitui, prieš tai nepakeitus aukštųjų mokyklų valdymo modelio, kai valdymas būtų patikėtas iš sąžiningų ir atsakingų visuomenės veikėjų sudarytoms taryboms, nesudarys sąlygų aukštųjų mokyklų turto grobstymui?! Galima tik stebėtis, kodėl Lietuvos valstybinių aukštųjų mokyklų vadovai neapdairiai rizikuoja užsitraukti valstybės turto grobstytojų šešėlių? O gal apsimoka būti verslo plano „UAB Aukštasis mokslas“ dalyviais? Juk garbė tapo nebereikalinga senų laikų liekana...

Ar dar įmanoma esminė aukštojo mokslo reforma?

O į klausimą „Ar dar įmanoma esminė aukštojo mokslo reforma?“ galima atsakyti tik atsakius į vieną iš šių dviejų klausimų: „Ar valdantieji galų gale maloniai nustebins tautą, pademonstruodami ilgalaikius tautos interesus ginančią politinę valią ir sukurs sąlygas panaikinti LR Konstitucinio Teismo nutarimus, laisvamaniškai interpretuojančius valstybinių Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos sąvoką, – ne kaip užtikrinančią akademinę laisvę, o kaip ūkinę ir finansinę nepriklausomybę nuo valstybės?“ arba „Ar ras jėgų studentai ir visuomenė pabusti iš snaudulio ir pasipriešinti valdančiųjų savivalei?“

Juk ne veltui Lietuvos himne yra žodžiai:

*Tegul Tavo vaikai eina
Vien takais dorybės,
Tegul dirba Tavo naudai
Ir žmonių gėrybei.*

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

PROJEKTĄ IŠ DALIES FINANSUOJA EUROPOS SAJUNGA

2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento
2-ojo prioriteto 2.5 priemonė

„Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių
tyrimų ir inovacijų srityje“

Projekto kodas BPD/2004/2.5.0-03-05/0022

Projekto pavadinimas „OPTOSTUD: Optoelektronikos
studijų ir mokslo programos kūrimas“

DĖL OPTOELEKTRONIKOS ATEITIES LIETUVOJE

Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų institute yra baigiamas vykdyti Švietimo ir mokslo ministerijos bei Europos socialinio fondo agentūros remiamas projektas „OPTOSTUD: Optoelektronikos studijų ir mokslo programos kūrimas“. Šis projektas yra suderintas su Nacionaliniu projektu „Optoelektronika“, skirtu išplėtoti ir modernizuoti mokymo, metodinę ir eksperimentinę technologijos bazę, numatomą panaudoti studijų ir mokslo tikslams.

Optoelektronika yra mokslo ir pramonės šaka, kuri remiasi puslaidininkių gebėjimu versti šviesą į elektros energiją ir atvirkščiai, naudoti puslaidininkinius prietaisus informacijai įrašyti, perduoti optiniu būdu ir ją vaizduoti. Puslaidininkiniai optoelektronikos prietaisai greitai patobulės taip, kad leis atsisaityti įprastų apšvietimo lempų, švaistančių daugiau kaip 10 proc. visos pagaminamos elektros energijos, leis pakeisti našesniais dabartinius vaizduoklius, kuriuose tik 3 proc. elektros energijos paverčiama į šviesą. Tikimasi išplėtoti saulės energetiką – neišsemiamą elektros energijos šaltinį, įsisavinti naują elektromagnetinių bangų ruožą – terahercinę spinduliuotę, kuri gali būti taikoma pramonei kontrolei ir medicinos diagnostikai. Daugelyje valstybių, neturinčių gamtinių išteklių, optoelektronikos šakos plėtra jau tapo prioritetine sritimi. Šią sparčią plėtrą lemia milžiniška pažanga sudėtinųjų neorganinių puslaidininkių bei puslaidininkių organinių medžiagų inžinerijoje. Šių medžiagų pagrindu gaminamų prietaisų gamybos prieaugliai yra daug didesni nei vidutiniai kitose elektronikos šakose.

Vienoje didžiausių ir populiariausių Lietuvos aukštųjų mokyklų – Vilniaus universitete – OPTOSTUD projektu buvo siekiama parengti ir aprobuoti specialias antrosios ir trečiosios pakopos aukštojo mokslo optoelektronikos studijų programas, sukurti reikiamą infrastruktūrą. Buvo parengta 10 naujų vadovėlių, 21 naujas kursas, 30 laboratorinių darbų. Ypač buvo siekiama pakelti dėstytojų ir mokslininkų kvalifikaciją ir pradėti ruošti pirmuosius magistrantus ir doktorantus.

Projekte dalyvavo 37 VU dėstytojai-mokslininkai. Nuo 2007 metų rudens semestro į Mokslo ir švietimo ministerijos aprobuotą „Optoelektronikos medžiagų ir technologijų“ programą buvo priimti šeši magistrantai, o į doktorantūros studijas – du doktorantai. Tiek dėstytojai, tiek visi studentai galėjo stažuotis geriausiuose užsienio mokymo ir mokslo centruose. Mokymams ir seminarams Lietuvoje iš užsienio buvo papildomai pakviesta 13 žymių šios srities specialistų ir buvo suorganizuoti teminiai mokomieji seminarai su kitais Lietuvos ekspertais.

Baigę studijas jaunieji specialistai galės toliau sėkmingai dirbuotis Lietuvoje. Numatoma, kad jie ženkliai prisidės prie modernaus mokslo ir verslo branduolio – Saulėtekio slėnio – kūrimo. Organinių šviesą emituojančių darinių (OLED) prietaisų ir organinės fotovoltaiikos proveržio nišoje Lietuva turi pakankamai intelektualinių išteklių pasiekti reikiamą technologinę pažangą. Jau pradėjo veikti kelios atžalines įmonės – UAB „Tiksloji sintezė“ tiekia daugiau kaip 200 labai aukšto grynumo produktų optoelektronikos rinkai (~2,5 mln. Lt 2007 m.), UAB „Teravil“ pradėjo gaminti terahercinės elektronikos prietaisus (~1 mln. Lt 2007 m.), UAB „Hortiled“ kaupia intelektualinę nuosavybę ir ruošia naujos kartos šiltnamių apšvietimo prietaisų gamybą. Pagal aukštųjų technologijų programas (Orgelita, Hortiled), Europos Komisijos FP5 programos projektą „Puslaidininkinės medžiagos ir prietaisai šviesos technologijoms“, skirtą Jungtinio puslaidininkių optoelektronikos centro SELITEC plėtrai, bei užsienio kompanijų (3M, IMATION, SAMSUNG ELECTRONICS, CHISSO, THALES, SENSOR) užsakytus, yra vykdomi taikomųjų tyrimų ir eksperimentinės plėtos darbai organinių puslaidininkių sintezės, sudėtingų neorganinių puslaidininkių, jų darinių charakterizavimo, optoelektroninių matavimų, kietakūnių šviestukų, biofluorescencijos jutiklių bei terahercinės elektronikos ir fotovoltinių prietaisų kūrimo srityse.

Projekto vadovas
dr. V. Grivickas

„DUBLINO APRAŠAI“ LIETUVIŠKAI – Į PAGALBĄ ŠVIETIMO REFORMAI

*Bolonijos ekspertų grupė:
Raimonda MARKEVIČIENĖ,
Jolita BUTKIENĖ,
Vitalija BARTUŠEVIČIENĖ,
Arūnas GELŪNAS,
Katarina SAMOILOVČ,
Algirdas VALIULIS*

Šiandien daug diskutuojama apie aukštojo mokslo reformą Lietuvoje, ieškoma jai realių orientyrų europinėje erdvėje, o vienas iš jų yra Bolonijos procesas. Tačiau pastarajame diskurse dažnai kyla klausimas, kiek Bolonijos proceso idėjų ir jame vartojamų sąvokų pasiekia dėstytoją, kuris ir turėtų užtikrinti šio proceso sėkmę visose Europos aukštojo mokslo institucijose? Galima būtų drąsiai tvirtinti: labai nedaug, o Lietuvos aukštųjų mokyklų akademinį personalą Bolonijos proceso ideologija paliečia tik tiek, kiek jos atspindžių lieka aukštąjį mokslą reguliuojančioje teisinėje bazėje. Tai reiškia, kad idėjos ir sąvokos jau būna interpretuotos nacionaliniame kontekste, gerokai „apvalytos“ nuo laisvos ir nepreskriptyvios (nenormatyvinės) Bolonijos dvasios ir pateikiamos kaip vienintelis teisingas kelias visoms institucijoms ir studijų sritims. Norint suvokti, kur ir kada baigiasi kūrybinė akademinio personalo valia studijų programų kūrimo bei studijų proceso įgyvendinimo, reikėtų atidžiai pažvelgti ir palyginti, kaip ir kokios Europos aukštojo mokslo idėjos ir tendencijos yra perkeltamos į nacionalinius įstatymus. Nors šis „vertimas“ yra būtinas norint garantuoti vieningą ir skaidrią nacionalinę aukštojo mokslo sistemą, vis tik „vertimo“ būdas sąlygoja, ar šios idėjos taps „lietuviškais tramdomaisiais marškiniais“, ar skatins kūrybinį akademinio personalo potencialą, versdamas dėstytojus prisiimti atsakomybę tiek už siūlomą programą kokybę, tiek ir už, šiuolaikine kalba kalbant, kurią produktą – absolventą.

Šios trumpos apžvalgos tikslas yra pažvelgti į aukštojo mokslo strategų ir politikų rankose likusį ir deramo akademinio personalo dėmesio nesulaukusį vieną iš Bolonijos proceso instrumentų – Dublino aprašus (*toliau DA*). Šiame rašinyje siūloma pamąstyti apie DA svarbą, o gal nereikšmingumą kuriant studijų programas bei jų atspindžius aukštojo mokslo studijų kryptių reglamentuose. Taip pat norėtume pasiūlyti pačius DA, pirmą kartą spausdinamus lietuvių kalba, tikintis, kad gal vienam ar kitam kuriančiam studijų programą šie aprašai padės į ją pažvelgti per kitą prizmę, o kai kuriuos sprendimus apginti nacionalinių nuostatų, grindžiamų mikrovadybos principu, jūroje.

Dublino aprašai – kas tai?

Necituojant ir atsiribojant nuo visų politinių dokumentų, tokių kaip Bolonijos deklaracija ir ją sekusių švietimo ministrų komunikatai, DA yra neformalaus *Bendros kokybės iniciatyvos (Joint quality initiative)* tinklo sukurti bendrieji aprašai, nustatantys absolvento mokymosi pasiekimų lygį jam baigus trumpojo, pirmojo, antrojo ar tre-

čiojo ciklo (pakopos) studijas.

Bendros kokybės iniciatyvos tinklas, kaip atsakas į Bolonijos deklaraciją, atsirado 1999 m. po Mastrichto susitikimo. Jo darbo grupę sudarė tų šalių, kurios turėjo palyginamas/panašias kokybės užtikrinimo sistemas, atstovai ir kurios siekė įdiegti bakalauro ir magistrantūros programų akreditaciją. 2004 m. buvo sukurti bakalauro ir magistro aprašai (atitinkantys pirmosios ir antrosios studijų pakopos sampratą Bolonijos procese), kurie vėliau buvo papildyti trumpojo bei trečiojo (doktorantūros) ciklo programų pasiekimų aprašais. Kuriant Europos aukštojo mokslo sąrangą, DA aprašai tapo integralia ir neatsiejama jos dalimi. Bet tai jau atskira tema.

DA – tai trumpi, bendriniai, su konkrečia studijų sritimi nesusiję mokymosi pasiekimų aprašai, „...jie aiškiai aprašo pagrindinius tam tikros kvalifikacijos pasiekimus, dažnai su nuoroda į nacionalinius kvalifikacijų lygius“.

Taigi, DA yra tik orientyras, padedantis vienai aukštojo mokslo sistemai geriau suprasti kitą. Nacionaliniame ir studijų programų lygmenyje jie gali ir turėtų būti vystomi toliau, nes DA yra orientuoti į studentą, t.y. jie aprašo, ką studentas privalėtų gebėti ir žinoti įgijęs atitinkamo lygio (pakopos) kvalifikaciją, ir yra sukurti remiantis šių tipų mokymosi pasiekimų klasifikacija:

- žinios ir supratimas/suvokimas;
- žinių ir supratimo taikymas;
- sprendimų priėmimas;
- bendravimo įgūdžiai;
- mokymosi įgūdžiai.

Galima būtų paklausti: kam gi to reikia? Suprantama, teisingai naudojant ir interpretuojant DA aprašus labai palengvėtų ir paspartėtų užsienio kvalifikacijų pripažinimas, kuris šiuo metu remiasi studijų trukmės ir turinio, o ne absolvento gebėjimų vertinimu. Bet šitaip neatsakoma į klausimą, ar turi dėstytojas būti susipažinęs su DA, jei taip, tai kodėl? Juk akademiniam pasaulyje kvalifikacijos dažniausiai matomos tik nacionaliniame kontekste. Čia reiktų pažymėti DA svarbą kalbant apie akademinį ir/ar profesinį kvalifikacijų/programų profilus. Bolonijos siekis yra užtikrinti „vertikalų“ mobilumą, t.y., studento galimybę nepertraukiamai ir nuosekliai judėti tarp pakopų nepriklausomai nuo to, ar jis, pvz., turi akademinį, ar profesinį bakalauro laipsnį. Štai šiam tikslui DA pirmiausia ir tarnauja.

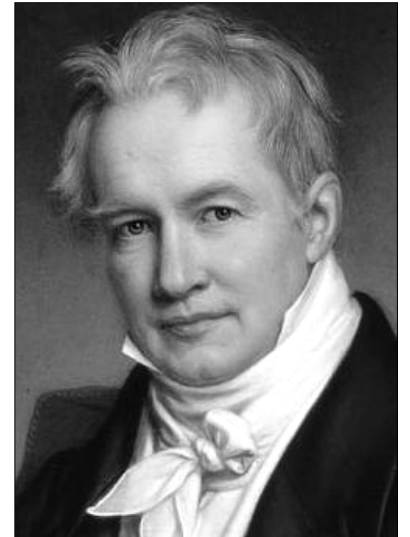
Dublino aprašai Lietuvoje

Iš visko, kas pasakyta, kyla labai natūralus ir paprastas klausimas – ar DA naudojami Lietuvoje? Deja, paprasti klausimai dažniausiai būna sunkiausi ir į juos negalima viena-reikšmiškai atsakyti. Universitetinių programų pirmosios pakopos studijų kryptių reglamentai aprašo mo-

kymosi pasiekimus, kurių tikimasi iš absolventų. Kolegijų programoms sukurti profesinio rengimo standartai taip pat yra ne kas kita, kaip mokymosi pasiekimai, kurių tikimasi iš gaunančiųjų diplomą. Labai sunku pasakyti, kiek DA atspindžių yra visuose šiuose nacionaliniuose aprašuose. Įdomu tai, kad, lyginant kai kurių studijų kryptių reglamentus (universitetams) ir profesinio rengimo standartus (kolegijoms) su DA, kolegijų standartai, atrodytų, geriau atitinka pirmosios pakopos DA nei minėti universitetų reglamentai. Štai čia ir išryškėja problema. Pakopų taikymas bet kurioje aukštojo mokslo sistemoje neišvengiamai skatina vartoti lygio sąvoką. Todėl šiame kontekste verta prisiminti, ką DA sako apie trumpojo (120 ECTS kreditų), pirmojo (180-240 ECTS kreditų), antrojo (60-120 ECTS kreditų) bei trečiojo ciklo (pakopos) mokymosi pasiekimus. Trumpojo ciklo aukštojo lavinimo studijų Lietuvoje nėra. Nuo 2007 m. akredituotos Lietuvos kolegijos gali išduoti profesinio bakalauro diplomą, kuriame aprašyti mokymosi pasiekimai pagal profesinio rengimo standartų reikalavimus (pvz., verslo vadybos srityje), atitinka reikalavimus, keliamus baigusiems DA pirmąjį ciklą. Daugumoje Europos universitetų vyrauja praktika, kad kolegijų absolventai laikomi baigę pirmąjį ciklą ir be problemų (kartais su nedideliais papildomais reikalavimais) priimami į antrojo ciklo/pakopos studijas, kai tokių studijų galimybė Lietuvoje dar labai ribota.

Tai kas tada, kalbant europine kalba, yra universitetinis bakalauras? Ar kolegijų bakalauras yra „žemiau“ nei pirmajame DA cikle besimokantis studentas? Kokio lygio studijas ir mokymosi pasiekimus tokiu atveju apibrėžia kolegijų profesinio rengimo standartai? Ar universitetų bakalauras yra aukštesnė kokybė nei ta, kuri aprašyta DA pirmajame cikle? Jei taip, tai kaip jį paaiškinti europiniame lygmenyje? Koks tai laipsnis ar ciklas? Į šiuos klausimus galėtų atsakyti nebent patys minėtų reglamentų ir standartų kūrėjai bei išorinė kokybės vertinimo sistema. Viena tampa aišku: bet kuri vieninga nacionalinė sistema negali būti kuriama skirtingose Švietimo ministerijos padalinuose ar atsietose darbo grupėse neturint bendros vizijos. Mokymosi pasiekimai, aprašai, reglamentai ar standartai, kad ir kaip mes juos pavadintume, turėtų būti rašomi kartu. Štai tada gal nereikės sukliki galvos, kokia yra ir turi būti Lietuvos aukštojo mokslo kvalifikacijų sąranga ir kokios yra vertikalūs studentų judėjimo galimybės. Ir galbūt vertėtų pasekti Austrijos kolegų pavyzdžiu, kurie visų pirma mėgino apibrėžti magistrinio lygio mokymosi pasiekimus, savo metodiką aiškindami tuo, kad žinant, kas yra magistras, kuris gali siekti trečiosios pakopos studijų, yra daug lengviau aprašyti, koks turėtų būti bakalauras. Mat jis turi ne tik galėti studijuoti antrojoje pakopoje, bet ir gebėti išeiti į darbo rinką kaip tam tikro lygio kvalifikuotas savo srities specialistas.

*Bologna Working Group on Qualification Frameworks: A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, publishes by the Ministry of Science, Technology and Innovation, Copenhagen, February 2005, p.30

Svarbiausieji, didžiausią įtaką Juozapo Varševičiaus kelionėms ir moksliniams tyrimams turėjusieji asmenys: Vilniaus universiteto profesoriai Stanislovas Bonifacas Jundzilas (1761–1847) ir Juozapas Jundzilas (1794–1877), belgų gėlininkystės firmos savininkas Luisas van Houtè (Louis Benoît van Houtte, 1810–1876) ir garsusis keliautojas, mokslininkas, enciklopedistas Aleksandras fon Humboldtas (1769–1859)

Pradžia Nr. 8

Tęsiame pašnekesį apie Vilniuje gimusį, 1831 m. sukilimo dalyvį, vėliau pasitraukusį į užsienį ir pasaulyje pagarsėjusį orchidėjų tyrinėtoją Juozą Varševičių (Josef Ritter von Rawicz Warszewicz, 1812–1866).

Prof. Romualdo Šviedrio dėka galime prisiminti šio žymaus iš mūsų krašto kilusio keliautojo ir egzotiškų augalų tyrinėtojo mokslinę veiklą.

Orchidėjų kaina

Taigi belgų gėlininko ir verslininko Luiso van Houtè (Louis Benoît van Houtte) lėšų ir Aleksandro fon Humboldto rekomendacijos dėka 1844 m. gruodžio 5 d. Juozapas Varševičius išsirengė į Pietų Ameriką.

J. Varševičius iš Ostendės miesto išvyksta į Gvatemalą su kolonistų grupe. Atvyko į kolonistų gyvenamą vietą Gvatemalos pajūryje, Saint Thomas miestelį, esantį prie pat Karibų jūros ir turintį labai pavojingą klimatą, ypatingai europiečiams. Atvykėliams aptariamam metu tai buvo ištis pavojingas regionas. Tuojau pamatysime kodėl.

Vos atvykęs į Saint Thomas miestelį, J. Varševičius laiko dykai neleidžia. Jis ieško retų augalų, ypač jį domina orchidėjos, dėl kurių jį Luisas van Houtè už savo bendrovės pinigus ir išsiuntė į Centrinę Ameriką. Pirmoji Varševičiaus parengta orchidėjų siunta buvo išsiųsta į Belgiją ir laimingai ją pasiekė. Apie tai galime spręsti iš vokiečių laikraštyje *Allgemeine Zeitung* išspausdintos žinutės: „Pagal laikraščiu pranešimus, trys puikūs augalai parduoti po 1500 frankų. Ponui van Houtei į Genta juos parsiantė ponas Varševičius iš Saint Thomas kolonijos.“

Deja, tuo metu, kai ši žinutė buvo išspausdinta, visi belgų kolonistai Saint Thomas kolonijoje jau buvo mirę. Visi, išskyrus Varševičių ir su kolonistais atvykusį daktarą. Patį Varševičių dešimt mėnesių kankino geltonojo drugio liga, bet jis kažin kaip išliko gyvas.

Nejau toks apsiskaitęs botanikas kaip Varševičius nepagalvojo apie apsaugos priemones nuo geltonojo drugio?

Skiepai dar nebuvo išrasti. Tą padarys prancūzų chemikas Lujis Pasteras (Louis Pasteur, 1822–1895 m.), kuris tik 1881 m. pasiūlė skiepus Sibiro opai ir pasiūlė ligę gydyti. Vienintelis būdas

Orchidėjų medžiotojas iš Lietuvos (3)

Viena iš mūsų kraštiečio atrastųjų orchidėjų pavadinta jo vardu – *Miltoniopsis warszewiczii*

apsisaugoti nuo geltonojo drugio Varševičiaus laikais buvo persikelti aukštyn į kalnus. Į Saint Thomas Gvatemaloje vykę kolonistai gal net nepagalvojo, kad tokios apsaugos priemonės būtinos. J. Varševičius ir jo bendrai veikiausiai buvo pasirengę sutikti kitų pavojų – nuodingųjų gyvačių, visada alkanų piranijų, aligatorių ar jaguarų, bet apie malariją ar geltonąjį drugį rimčiau nesusimąstė. Labai apmaudu, nes, kaip

jau minėjau, per keturis pirmuosius mėnesius visi atvykėliai kolonistai išmirė, o Varševičiui teko 10 gyvenimo mėnesių tarsi išbraukti iš savo gyvenimo.

Europos aukcionuose – Varševičiaus augalai

Vis dėlto mūsų kraštiečiai išgyveno – ačiū Apvaizdai.

Gal jo stipresnis organizmas, gal kitos priežastys, bet jis išgyveno. Kad ir kaip ten būtų, po 10 mėnesių Varševičius atsistojo ant kojų ir tuojau pat patraukė į Gvatemalos gilumą – į kalnus. Ten klimatas geresnis ir atgavęs jėgas Varševičius tuojau pat pasuka dar labiau į šiaurę – į Pietų Meksiką. Pasiekia Jukatano pusiasalį, Atlanto vandenyno pakrantėje aplanko majų ir kitų indėnų buvusios civilizacijos griuvėsius. Varševičius, tarsi prisiekęs archeologas, viskuo žavisi ir tyrinėja nematytus radinius.

Man regis, Varševičiaus sąmonėje įvyksta tam tikras lūžis. Išsigelbėjęs nuo mirtinos ligos, jis pradeda siųsti augalus ne vien jį į Gvatemalą išsiuntusiam Luisui van Houtei, bet ir kitiems retų augalų prekiviams ir botanikos sodams į Europą. Varševičius jaučia pareigą siųsti retų augalų bent jau į Berlyno botanikos sodą, nes ypač dėkingas jaučiasi Aleksandriui fon Humboldtui, kuris visados jį palaikydavo ir paremdavo. Todėl man ir atrodo, kad iš Pietų Amerikos Varševičius siuntinėdavo augalus ne tik į Berlyną, bet ir į Angliją, tokią godžią retų augalų. Tose šalyse per aukcionus buvo parduvinėjami Varševičiaus atsiųstieji augalai, tarp kurių vyravo, aišku, orchidėjos.

Ar konfliktų su Luisu van Houte nekyla? Vis dėlto Varševičius į Centrinę Ameriką vyko vykdyti jo užduočių. Ar mūsų kraštiečiai nepiktinaudžiavo belgų gėlių pirklio pasitikėjimu?

Galima spėti, kad Luisas van Houtè iš Varševičiaus gavo pakankamai augalų. Apie kokį nors nesutarimą ar nesusipratimą tarp judviečių neteko girdėti. Be Varševičiaus, jis pradėjo dirbti ir su kitais augalų rinkėjais. Man žinoma, kad už savo surinktus ir į Angliją nuvežtus augalus, kurie būdavo parduvinėjami Londono aukcionuose, Varševičius užsidirbo šiek tiek lėšų, tad nuo 1846 m. Pietų Amerikoje dirbo savarankiškai, vis daugiau atsidėdamas būtent orchidėjų paieškai ir siuntimui į Europą. Kad ir kaip būtų, Varševičius van Houtès nepamiršdavo, bet jis nebuvo vienintelis, kuriam mūsų kraštiečiai siųsdavo gėles.

Kaip tas orchidėjas Varševičius „medžiotojas“, kokioms rūšims teikdavo pirmenybę?

Gerai žinodamas, kokios orchidėjų rūšys Europoje jau buvo žinomos, Varševičius, kaip tikras mokslininkas, stengėsi rasti vis daugiau naujų rūšių arba itin retų egzotiškų orchidėjų. Šios pastangos jam brangiai kainavo, nes tekdavo brautis per sunkiai įžengiamus miškus, kur baisiai tvanku, drėgna, dažnai lyja, o įkopus į Andų kalnus naktimis

tekdavo kęsti šaltį. Maitintis tekdavo dažniausiai tik miške randamais vaisiais ar augalais.

Tačiau aukcionuose Europoje tos orchidėjos buvo parduodamos po 25 angliskus svarus – tais laikais tai buvo dideli pinigai. J. Varševičiui pradėjo apsimokėti jo išlaidos. Jo atsiųstų orchidėjų yra ne tik Krokuvos ir Berlyno botanikos soduose, bet dar septyniose skirtingose vietose.

Kalbame tik apie botanikos sodus ar ir apie privačius asmenis?

Aišku, kad Varševičius augalus siuntė į Vieną, o botanikų iš kitų vietovių pavardes dar reikėtų nustatyti, ir tai teks padaryti vėliau. Šiuo metu žinoma, kad jis dar siuntė eksponatų į Ciurichą, Šveicariją, į Vienos ir Krokuvos botanikos sodus, į Belgijos karališkąjį botanikos sodą bei Kiu (Kew) – Karališkąjį botanikos sodą Londone.

Bet sugrįžkim prie paties Varševičiaus. Orchidėjų ir kitų retų augalų paieškos veda Varševičių iš Gvatemalos ir po kitas Vidurinės Amerikos valstybes. Grįžęs į Gvatemalą, per keletą metų jis apkeliavo Kosta Riką, Salvadorą, Hondurą, Nikaragvą ir Panamą. Tais laikais Panama buvo Kolumbijos provincija, tik XX a. atsiskyrė. Panamoje Varševičius apsiėjo ilgesniam laikui, nes jam, kaip tyrinėtojiui, tai buvo nepaprastai dėkinga šalis – savotiškas tiltas tarp Šiaurės ir Pietų Amerikos, labai daug retų augalų ir gyvūnų rūšių.

Panamoje Varševičius persikelia į Ramiojo vandenyno pakrantėje esantį uostą, iš kurio išplaukia į Ekvadorą. Nusprendė pasiekti Gvajakil (Guayaquil) uostą Ekvadore. Deja, naujas geltonojo drugio priepuolis privertė Varševičių grįžti į Europą. Viename šaltinyje randame žinią, kad 1850 m. rugpjūtį jis iškeliavo į Angliją.

Į Angliją? Lig tol jo darbo vieta buvo Berlyno botanikos sodas. Galėčiau suprasti, kad vyktų į Gento miestą ir duotų atskaitą Luisui van Houtei, kurio dėka ir atsidūrė Pietų Amerikoje.

Laivas iš Gvajakil (Guayaquil) uosto Ekvadore vyko į Angliją, tad didelio pasirinkimo Varševičiui nebuvo. Atvykęs į Angliją, Varševičius siunčia didelę siuntą augalų į Berlyno botanikos sodą, su kuriuo ryšių nenutraukia. Į Berlyną ir pats atkeliauja, sudaro savo atsivežtųjų augalų katalogą. Beje, tuos augalus ir parduvinėja savo bute. Būtent šiame bute jį aplankė ir A. fon Humboldtas, ir jie turėjo apie ką pasikalbėti. Abu po 5 metus buvo praleidę Pietų Amerikoje, atradę daug naujų augalų rūšių. Turėjo progos pasidalyti patirtais išgyvenimais ir nuotykiais.

Teoretiko darbas jo netraukė

Ar Varševičius tuo metu jau buvo Europoje žinomas tyrinėtojas?

Po 5 metų kelionės jis grįžo į Europą, kaip pakankamai garsus žmogus. Tiek pat laiko Amerikoje buvo praleidęs Aleksandras fon Humboldtas.

Berlyne Varševičius ilgai neužsibuvo, bet nuvyko pas prof. Heinrichą Gustavą Reichenbachą į Leipcigą. Pastarasis buvo botanikos teoretikas, niekur į egzotiškus kraštus nevažinėjęs. Bet jis buvo žymus sistematikas, sugebantis labai kvalifikuotai aprašyti augalus ir tuos dalykus publikuoti.

Varševičius Reichenbachą aplanko Leipcige ne plikomis rankomis, bet su geru rinkiniu orchidėjų. Jis net šešis mėnesius padeda Reichenbachui tas ir kitas orchidėjas kataloguoti, aprašinėti, pasakodamas, kur jis jas buvo suradęs. Aprašyti, kokioje klimato zonoje, kokioje vietovėje ir pan. augalai rasti, buvo labai svarbu.

Pavyko rasti šaltinių, kur tie dalykai buvo publikuoti. Dažniausiai prie aprašomų orchidėjų yra parašyta: atrasta Varševičiaus. Toliau geras paragrafas vokiškai pedantiškai aprašyta, kaip ta orchidėja atrodo, kokiai rūšiai priskirtina ir t. t.

Maždaug tuo metu, kai Varševičius Leipcige su prof. Reichenbachu aprašinėjo orchidėjas, mėginama jį įkalbėti dirbti Krokuvos botanikos sode. Šio botanikos sodo direktorius prof. Ignacas Rapolas Červiakovskis (Ignacy Rafał Czerwiakowski) stengiasi, kad Krokuvos Jogailaičių universitetas pasikviestų J. Varševičių, nes Krokuvos botanikos sodui toks darbuotojas būtų buvęs tikras radinys. Bet Varševičius ir šio, atrodytų, tokio viliojančio pasiūlymo atsisako.

Džiunglių trauka

Jį traukia džiunglės, ir nieko čia nepakeisi?

Vos pasitaisė sveikata, nė metų neištvėręs Europoje, Varševičius jau dairosi, kaip vykti į naują kelionę. Jau buvo atpratęs nuo sėslos gyvenimo būdo. Jam vienam vaikščioti po Pietų Amerikos džiungles buvo daug įdomiau negu sėdėti Berlyne ar Leipcige ir sisteminti rastuosius augalus. Kelionėse jis pats sau ponas, nors džiunglėse ar Andų kalnuose ištisą mėnesį nė vieno kito žmogaus gali nesutikti. Tiesa, kartais jis keliaudavo su palydovu.

Varševičius – tipiškas keliautojas, mokslininkas vienišius?

Panašūs buvo ir kiti orchidėjų rinkėjai. Dažniausiai tai būdavo žmonės be šeimos, nesibaiminę rizikos. Kelionių aistra jiems buvo stipresnė už sėslo jausmą. Tokie žmonės turėjo sugebėti bendrauti su čiabuviais, būti gabūs kalboms. Gyvenimas kupinas daugybės pavojų.

Galvęs Londono karališkosios sodininkystės draugijos (Horticultural Society of London) pasiūlymą vėl vykti į Pietų Ameriką (mat draugijai reikėjo augalų rinkėjo ar parūpintojo), Varševičius anglų pasiūlymui vis dėlto atsispyrė. Gal todėl, kad būtų reikėję pasirašyti sutartį ir įsipareigojimą augalus siųsti tik šiai draugijai, o jis norėjo būti laisvas, pats rinkti kelionės maršrutus.

Draugija susirado jos sąlygas priėmusį vokiečių Karlą Teodorą Hartvegą (Karl Theodor Hartweg, 1812–1871), beje, gimusį tais pačiais

metais kaip ir Varševičius. Augalus Hartvegas privalėjo siųsti Karališkajai draugijai, ypač nežinomus augalus. Tiesa, jam buvo leista augalų dublikatus ir pačiam pardavinėti.

Londono karališkosios sodininkystės draugijos pasiūlymą mūsų kraštiečiai atsispyrė, gal tai nulėmė dar labiau viliojantys gundymai?

Varševičius atsisakė vykti draugijos lėšomis, nes tai būtų varžę jo laisvę. Jam būtų nurodytas maršrutas ir ką rinkti. O Varševičius pasiūlymą gera uosle ir tiesiog jautė,

Amazonės džiunglėse maždaug tais pačiais takais ėjęs kaip ir Varševičius savo antrojoje kelionėje, štai ką sako apie džiungles:

„Karšta ir tvanku – kasdien +35 - +37 °C. Džiunglės – pirties garinė. Viskas drėgna ir pūva. Aplink – spygliuoti medžiai ar lianų kamienai, aštriabriauniai nuodintųjų augalų lapai ir tas šleikščiai salstelėjęs puvėsio kvapas <...> Baiminamės, kad tik vėl mūsų kūne neišsiveistų parazituojančios mūsų lervos dermatobijos (taip jau

odų, kuriais sumaniai naudojami vietiniai indėnai.“ (*Mokslas ir gyvenimas*, 2005 m. Nr. 10, p. 24–25)

Tai žiupsnis įspūdių iš mūsų laikų Lietuvos mokslininko kelionių po džiungles. Galima įsivaizduoti, kad prieš 150 metų Varševičiui buvo tikrai ne lengviau.

Toliau mūsų orchidėjų medžiotojas keliauja į pietus ir patenka į Rio Negro upės regioną, paskui ir į Maranon upės regioną. Pasiekia Amazonės upę. Pasuka į vakarus, neišigašta Andų kalnų. Arčiau Andų

kur jau yra buvęs savo pirmosios kelionės metu, pasiekia Gvajakvil (Guayaquil) uostą. Prie uosto Varševičių užpuola ir apvagia plėšikai. Atėmė pinigų, darbo įrankius, daiktus ir visą turėtą augalų kolekciją. Ačiū Dieviui, kad patį paliko gyva.

Gyvas liko per 1831 m. sukilimą, perkopė Andus, nepasiklydo Amazonės džiunglėse, laimingai išsigelbėjo nuskindus laivui Magdalenos upėje. Nežuvo ir plėšikams užpuolus. Laimės kūdikis.

Įtariu, kad kartais orchidėjų medžiotojus „medžiodavo“ jų konkurentai, norėdami pagrobti jų kolekcijas. Jas sukaupti reikėjo didžiulių fizinių ir dvasinių pastangų, tos kolekcijos kainavo Europoje didžiulius pinigus, tad visai galimas dalykas, kad kai kuriuos rinkėjus užpuoldavo konkurentų pasamdyti plėšikai. Paprasti plėšikai paimtų pinigų, bet iš Varševičiaus buvo pagrobti jo instrumentai.

Tačiau tai tik Jūsų spėjimas, kad Varševičius galėjo būti tyčia užpultas, kaip nepageidautinas konkurentas?

Taip, nėra jokių įrodymų, ir tikrai Varševičius gali būti pavadintas laimės kūdikiu, kad jis buvo apiplėštas tik kartą, nes čekų kilmės keliautojas ir orchidėjų rinkėjas Benediktas Roezlas (Benedict Roezl, 1824–1885) buvo užpultas ir apiplėštas net 17 kartų. Tiesa, po Pietų Amerikos džiunglės ir Andų kalnų jis braidžiojo ištisus 40 metų, taigi puspenko karto ilgiau už Varševičių.

Išėitų, kad Benediktui Roezliui natūralus būvis – būti užpultam ir apiplėštam?

Kuboje jam dar labiau nepasisekė, nes ten neteko rankos. Buvo ištobulinęs mašiną, kurią naudojo išgauti iš vietinių augalų medžiagų, reikalingų siūlų ir audinių gamybai. Mašina jam smarkiai sužalojo ranką, todėl vietoje jos Benediktas Roezlas įsitaisė metalinį kablį. Atrodė kaip labai įspūdingas piratas.

Kartą plėšikai norėjo užmušti B. Roezlą, bet užuot radę pinigų ar kitų gėrybių aptiko tik maišą su gėlėmis. Plėšikai pagalvojo, kad tai vargšas pamišėlis, su kuriuo neverta teptis rankų.

Jūsų paties vaikystė ir jaunystė praėjo Kolumbijoje. Ar tikrai Pietų Amerikoje tokie pavojingi tie vietiniai žmonės?

Žmonės kartais būna pavojingi, bet gamta gal dar pavojingesnė. Ji buvo nuolat pavojinga. Žymiai daugiau augalų rinkėjų žūdavo paslydę nuo uolų, paskęsdavo keldamiesi per upes ar keliaudami per nepažįstamas ir pavojingas vietas. Jų darbas buvo labai rizikingas, tad reikia džiaugtis, kad Varševičius liko gyvas per visus jam tekusius likimo išbandymus. Pats Varševičius vos nežuvo plaukdamas garlaiviu Kolumbijoje. Magdalenos upė, ypač potvynio metu, labai pavojinga. Garlaiviu leisdamasis mūsų keliautojas vos nepaskendo, kai laivas apsvirtė atsitrėkęs į didžiulio medžio kamieną. Varševičius vos išsigelbėjo, bet prarado pusę savo botanikos rinkinių.

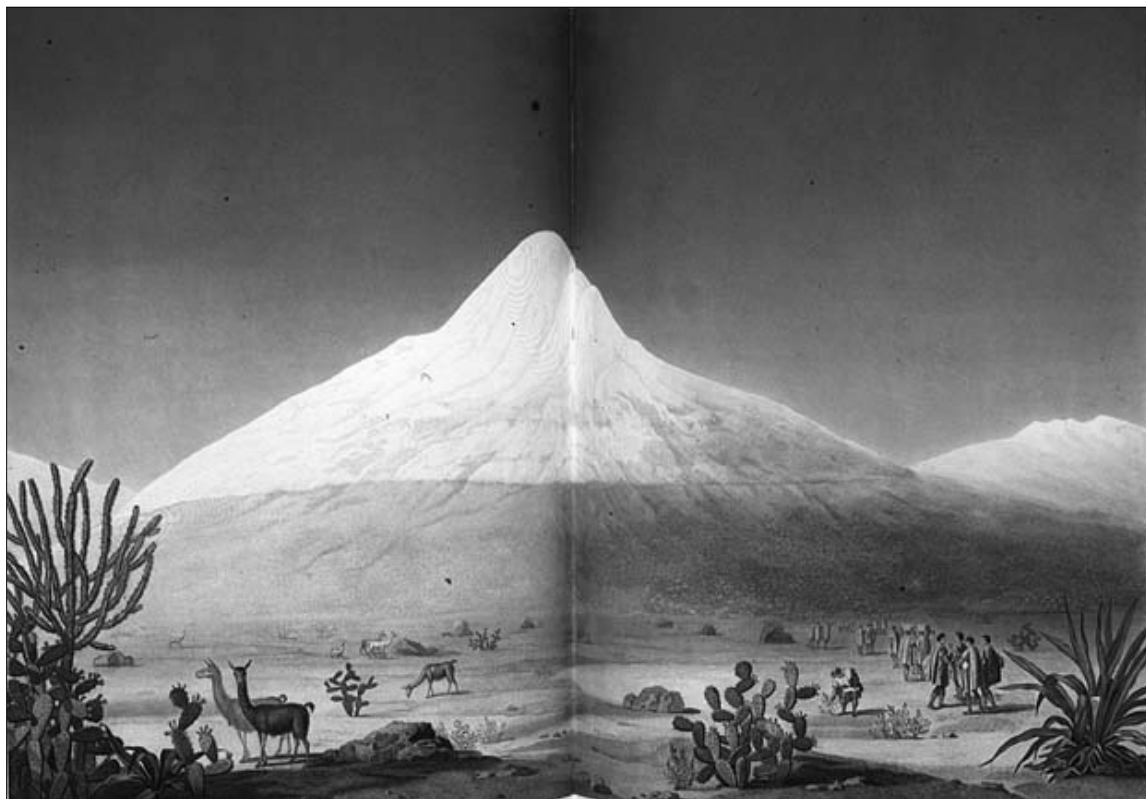
Vietiniai žmonės gali būti pavojingi, ir plėšikų atsiras visur. Svetimšaliams, kaip Varševičiui, reikia greitai prisitaikyti prie čiabuvių papročių, kitaip visai netyčia galima nusizengti ir pažeisti gyvenimo taisykles. Mūsų Varševičius šį egzaminą išlaikė puikiai, nes jo gyvybė buvo patikėta šimtams vietinių žmonių visoje Centrinėje ir Pietų Amerikoje.

Stanhopea warscewicziana

J. Varševičiaus vardu pavadinta apie 30 orchidėjų rūšių

Mūsų kraštiečiai Juozapas Varševičius Ekvadore įveikė 6384 m aukščio Čimborazo (Chimborazo) ugnikalnį, kurio papėdėje rado vieną rečiausių orchidėjų rūšių

kur „slepiasi“ geriausios ir rečiausios orchidėjos. Šį savo talentą ir siekė realizuoti.

Džiunglėse pats sau ponas

1851 m. J. Varševičius išsirengia į antrąją savarankišką savo kelionę po Pietų Ameriką. Šį kartą niekieno nevaržomas – pats sau ponas. Atvyksta į Kartaginos uostą Kolumbijoje. Keliauja po Šiaurės Kolumbiją, nuvyksta ir rytus, keliauja po Venesuelą ir Britų Gvianą, ir pasukęs į pietus įžengia į Brazilijos Amazonės džiungles. Ten keliauja vis į pietus, kol pasiekia Rio Negro upę.

Nereiktų manyti, kad keliavimas per džiungles – tai vien egzotika ir turistiniai malonumai. Anaipol. Mūsų laikų keliautojas entomologas prof. habil. dr. Rimantas Puple-

buvo atsitikę Belize, Centrinėje Amerikoje.“

„Tačiau pirmiausia tenka susidurti su nesuskaičiuojama gausybe erkių, kurios įsiveisia po oda, sukeldamos nepakeliamą niežulį ir šimtus kraujuojančių pūlinių visose kūno vietose, poros centimetrų ilgio musių lervomis, kurios graužia jus gyvus, įvairiomis ligomis (maliarija, geltonuoju drugiu, visceraline ar odos leišmanioze ir t. t.). Čia gausu vorų paukštėdų, skorpionų, akiplėšų beždžionių. Net tas padarėlis, kuris jums pasirodys labai simpatiškas – grakšti, spalvinga medlaipė varlytė, užšokusi ant jūsų peties, – gali sukelti staigią ir neišvengiamą mirtį, jeigu šita malonų padarėlių paimeite į rankas, o jūsų delne bus odos įbrėžimų. Pietų Amerikos medlaipių varlių odos išskyros – vieni stipriausių šiuo metu žinomų nu-

priekalnių – aibė snaudžiančių ar retsykiais išsiveržiančių vulkanų. Kaip patyręs alpinistas kopina per kalnų perėjas, išvysta įspūdingiausią 6384 m aukščio Čimborazo (Chimborazo) ugnikalnį. Šis milžinas jau tris kartus buvo nušlavęs nuo žemės paviršiaus kalnų indėnų miestą Latakungą. Čimborazas Varševičių taip traukia, kad nepaisydamas sunkumų jis užkopia kone į šio ugnikalnio viršūnę. Būtent šio ugnikalnio papėdėje jis aptinka vieną reikšmingiausių savo radinių – bene originaliausių orchidėjų, kuri buvo pavadinta jo vardu. Beje, kaip ir daugelis kitų mūsų kraštiečio atrastųjų orchidėjų.

Laimės kūdikis

Nuo Andų kalnyno Varševičius leidžiasi žemyn į Ekvadoro pajūrį,

Atkelta iš 7 p.

Taigi ši pūvį tarp bakalauro ir magistro lemia ne tik akademinė, bet ir darbo rinkos logika.

Ar Dublino aprašai Lietuvoje turi ateitį?

Galima būtų naiviai paklausti: ar DA yra ta panacėja, kurią pritaikius ir su kuria išmokus dirbti pranyks begalė Lietuvos aukštojo mokslo problemų? Tikrai ne. Tačiau galima drąsiai tvirtinti, kad rimtas pasiryžimas pažvelgti į lietuviškas kvalifikacijas per DA prizmę suteiktų joms daugiau skaidrumo, palengvintų pripažinimą, leistų lengviau diagnozuoti problemas, o, svarbiausia, galbūt išmokyti du aukštojo mokslo sistemos sektorius – universitetus ir kolegijas – bei aukštojo mokslo politikos kūrėjus komandinio darbo. Būtent šios kompetencijos mums visiems dar labai trūksta.

Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta aukštojo mokslo **pirmojo ciklo trumpoji pakopa**, suteikiamas studentui, kuris:

- demonstruoja žinias ir studijuojamos krypties supratimą, pagrįstą vidurinėje mokykloje įgytu išsilavinimu. Žinios, įgytos naudojant aukštesnio lygio vadovėlius, taikomos darbinėje veikloje, asmeniniam tobulėjimui ir yra tolesnių pirmosios pakopos studijų pagrindas;
- geba taikyti įgytas žinias ir supratimą profesiniame kontekste;
- geba tinkamai pasirinkti ir naudoti duomenis, pateikti atsakymus į aiškiai apibrėžtas konkrečias problemas/uždavinius;
- geba bendrauti su kolegomis, vadovais ir klientais savo supratimo, gebėjimų ir veiklos srityje;
- turi mokymosi įgūdžių, būtinų savarankiškomis studijoms.

Pirmoji pakopa

Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta aukštojo mokslo **pirmoji pakopa**, suteikiamas studentui, kuris:

- demonstruoja žinias ir supratimą, papildytas aukštesnio lygio vadovėlių žiniomis bei tam tikromis žiniomis apie naujausius studijuojamos krypties pasiekimus;
- geba taikyti žinias ir supratimą

„DUBLINO APRAŠAI“ LIETUVIŠKAI – Į PAGALBĄ ŠVIETIMO REFORMAI

bei demonstruoja profesionalų požiūrį į darbą ar profesiją, gali formuluoti ir argumentuoti pagrįsti sprendimus savo studijų srities problemoms spręsti;

- geba rinkti ir interpretuoti duomenis (savo studijuojamoje srityje), kurių reikia svarbioms socialinėms, mokslinėms ir etinėms problemoms spręsti;
- geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus specialistų ir ne specialistų auditorijoms;
- turi pakankamai išlavintus savarankiško mokymosi įgūdžius, būtinus studijoms tęsti kitoje pakopoje.

Antroji pakopa

Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta aukštojo mokslo **antroji pakopa** suteikiamas studentui, kuris:

- demonstruoja žinias ir supratimą studijuojamoje kryptyje, praplečiantį bakalauro lygmenyje įgytas žinias ir leidžiantį originaliai vystyti ir/ar taikyti idėjas, dažnai mokslinių tyrimų kontekste;
- geba taikyti žinias ir supratimą, sugeba spręsti problemas naujoje arba nepažįstamoje aplinkoje arba platesnėje (daugiadisciplininėje), su studijų sritimi susijusioje aplinkoje;
- geba integruoti žinias ir spręsti sudėtingas problemas, turėdamas ne visą arba ribotą informaciją priimti etiškus ir socialiai atsakingus sprendimus;
- geba aiškiai ir nedviprasmiškai perteikti logiškas, žiniomis pagrįstas išvadas, specialistų ir ne specialistų auditorijoms;
- turi mokymosi įgūdžių, kurie leidžia pakankamai kryptingai ir savarankiškai tęsti studijas.

Trečioji pakopa

Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta aukštojo mokslo **trečioji pakopa**, suteikiamas studentui, kuris:

- demonstruoja sisteminių savo studijų srities supratimą ir su ja susijusius puikius tyrimo įgūdžius bei gebėjimus;

- demonstruoja gebėjimą suprasti, suprojektuoti, pritaikyti ir įgyvendinti tyrimo procesą, laikantis mokslinio principingumo/integralumo;
- naujais ir originaliais tyrimais išplečia pažinimo ribas, sukurdamas reikšmingų darbų, tinkamų publikuoti nacionaliniuose ar tarptautiniuose cituojamuose leidiniuose;

- geba kritiškai analizuoti, vertinti ir sisteminti naujas ir sudėtingas idėjas;
- geba bendrauti su kolegomis, platesne mokslo bendruomene ir plačiąja visuomene apie savo ekspertinę sritį;
- tikėtina, kad skatins technologinę, socialinę ir kultūrinę pažangą akademinėje ir profesinėje aplinkoje.

Pakopų palyginimas*

PAKOPA	ŽINIOS IR SUPRATIMAS
1 (Bakalauras)	Remiasi aukštesnio lygio vadovėliais, demonstruoja tam tikras žinias apie naujausius pasiekimus studijuojamoje srityje.
2 (Magistras)	Turi pagrindus originaliai vystyti ir/ar taikyti idėjas, dažnai mokslinių tyrimų kontekste.
3 (Daktaras)	Demonstruoja sisteminių savo studijų srities supratimą ir su ja susijusius puikius tyrimo įgūdžius bei gebėjimus.

	ŽINIŲ IR SUPRATIMO TAIKYMAS
1 (Bakalauras)	Gali formuluoti ir argumentuoti pagrįsti sprendimus savo srities problemoms spręsti.
2 (Magistras)	Geba spręsti problemas naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje arba platesnėje (daugiadisciplininėje) aplinkoje.
3 (Daktaras)	Geba suprasti, suprojektuoti, pritaikyti ir įgyvendinti tyrimo procesą, laikydamasis mokslinio principingumo/integralumo. Naujais ir originaliais tyrimais išplečia pažinimo ribas, sukurdamas reikšmingų darbų, tinkamų publikuoti nacionaliniuose ar tarptautiniuose cituojamuose leidiniuose.

	SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS
1 (Bakalauras)	Geba rinkti ir interpretuoti duomenis.
2 (Magistras)	Geba integruoti žinias ir spręsti sudėtingas problemas, formuluoti sprendimus, turėdamas ne visą arba ribotą informaciją
3 (Daktaras)	Geba kritiškai analizuoti, vertinti ir sisteminti naujas ir sudėtingas idėjas.

	BENDRAVIMAS
1 (Bakalauras)	Perduoda informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus.
2 (Magistras)	Pateikia specialistų ir ne specialistų auditorijoms savo išvadas (monologas), jas logiškai pagrindžia žiniomis (ribota kompetencija).
3 (Daktaras)	Bendrauja su kolegomis, platesne mokslo bendruomene ir plačiąja visuomene (dialogas) apie savo ekspertinę sritį (plati kompetencija).

*Mokymosi pasiekimai: Dublino aprašai (2004).

Nacionalinė Bolonijos ekspertų grupė

Kiekvienoje Bolonijos deklaraciją pasirašiusioje valstybėje yra įkurtas Nacionalinės Bolonijos proceso ekspertų grupės. 2007 m. pradėta vykdyti Nacionalinės Bolonijos proceso ekspertų grupės veikla yra Nacionalinių Bolonijos propaguotojų vykdytos veiklos tęsinys. Nacionalinių Bolonijos propaguotojų grupė Lietuvoje Bolonijos proceso idėjas propagavo nuo 2004 m. birželio 21 d., kol juos pakeitė Nacionalinė Bolonijos ekspertų grupė. Šios grupės veiklą Lietuvoje koordinuoja Švietimo mainų paramos fondas.

Nacionalinės Bolonijos ekspertų grupės veiklos tikslai:

- sistemiškai skleisti informaciją, supažindinančią aukštųjų mokyklų akademinį bendruomenių narius (studentus, dėstytojus, administratorius) su Bolonijos proceso tikslais, nuostatomis, svarbiausiais dokumentais;
- mokyti aukštųjų mokyklų akademinį bendruomenių narius (rengiant nacionalinio lygmens renginius, organizuojant Bolonijos propaguotojų susitikimus su aukštojo mokslo institucijų atstovais), kaip Bolonijos proceso nuostatas diegti konkrečioje akademinėje ar kitoje veikloje.

Nacionalinės Bolonijos ekspertų grupės nariai skleidžia informaciją vienoje iš šių Bolonijos proceso prioritetinių sričių, kurias apibrėžė ministrai Berlyno konferencijoje:

- kokybės užtikrinimas (vidinis ir išorinis);
- trijų ciklų sistema (studijų programų reforma, kvalifikacijų sistema, „Tuning’as“);
- Pripažinimas (ECTS, diplomo priedėlis, EUROPASS, Lisabonos konvencija).

Daugiau informacijos apie Bolonijos ekspertų grupės veiklą galite rasti Švietimo mainų paramos fondo tinklapyje www.smpf.lt

Kiekvienais metais VU Filosofijos fakultetas parengia apie 60 profesionalių psichologų. Svarbu, kad jų studijos atitiktų europinius standartus ir jie galėtų įsitvirtinti ne tik Lietuvos, bet ir Europos psichologinių paslaugų sferoje. Todėl studijų programų rengimui skiriamas didelis dėmesys, jos turi būti atnaujinaamos. Siekiant integruoti praktinį psichologijos žinių taikymą, mokymą ir mokslinius tyrimus, Vilniaus universitete buvo įkurtas Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centras (PTMC). Jis įkurtas vykdamas projektą „Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro kūrimas“, kuris įgyvendinamas pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 2.5 priemonę „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“.

Centras įsikūrė Vilniuje, jaukiose Filosofijos fakulteto patalpose (Universiteto g. 9/1, 116 kab., tel. 852687254).

Inovatyvių mokymo metodų taikymas psichologų rengime

Centras lygiagrečiai vysto dvi kryptis: profesinio ugdymo ir profesionalių psichologinių paslaugų teikimo. Šis centras – psichologų studentų praktinių įgūdžių įgijimo bei tobulinimo bazė. Studentai mokosi stebėdami profesionalių psichologų darbą ir atlieka praktiką, prižiūrimi specialistų, turi galimybę spręsti jiems iškilusius sunkumus ir geriau pažinti save, mokytis streso įveikimo bei tobulinti savo bendravimo įgūdžius.

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centre inicijuojami ir vykdomi moksliniai tyrimai. Jų vykdydami dalyvauja psichologijos krypties mokslininkai-tyrėjai, psichologijos studentai ir doktorantai. Šiuo metu vykdomas įvairaus amžiaus žmonių vizualinių-motorinių gebėjimų tyrimas, pradėtas ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinių

ir elgesio sunkumų tyrimas. Centre adaptuojamos bei standartizuojamos psichologinio įvertinimo metodikos. Į šią veiklą įsitraukė VU studentai ir psichologų bendruomenės nariai iš visos Lietuvos. Įvairiuose pagal projektą organizuotuose mokymuose dalyvavo 80 psichologų.

Vykdydami numatytas projekto veiklas, parengėme specialią profesinės praktikos priežiūros vadovų (supervizorių) programą. 2008 m. programą baigė 35 specialistai, kurie vadovauja studentų profesinei praktikai PTMC ir kitoje praktikos institucijose (mokyklose, klinikose, ligoninėse ir pan.).

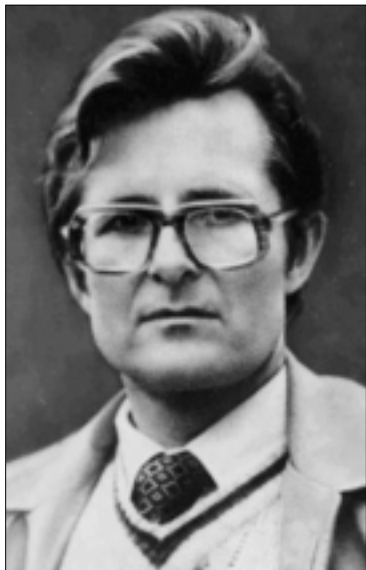
Tobulindami psichologų rengimo programas, geriau panaudojome turimą dėstytojų potencialą – jų sukauptą patirtį, žinias. Dėstytojai parengė leidinius, kuriuose apiben-

drino įvairias psichologines teorijas, mokslinius tyrimus, numatė psichologinių tyrimų perspektyvas bei plėtrą Lietuvoje. Parengti trys vadovėliai: „Vaikų psichologinis konsultavimas“, „Skausmo psichologija“, „Priešaišumas: teoriniai aspektai ir tyrimai“, trys metodinės priemonės: „Trumpalaikis konsultavimas“, „Skrybybas išgyvenę vaikai. Psichologinės pagalbos ir paramos galimybės“, „Stebėjimas psichologijoje: moksliniai tyrimai, diagnostika ir korekcija“. Parengta 17 skirtingų magistrantūros studijų programos dalykų praktinių užduočių ir metodinių nurodymų priemonių. Visi šie leidiniai bus Universiteto bibliotekoje ir jais galės pasinaudoti ne tik psichologai, bet ir kitų specialybių studentai. Tikimės, kad jie bus naudingi ir psichologams praktikams.

2006–2008 m. buvo surengta įvadinė konferencija, dvi PTMC atvirų durų dienos, aštuoni informaciniai seminarai, kurių metu psichologų bendruomenė buvo supažindinta su projekto vykdytojų metu parengtais leidiniais, metodikų adaptavimo ir standartizavimo eiga ir preliminariais rezultatais, su PTMC veikla, numatomais organizuoti profesinio tobulinimo seminarais ir teikiamomis psichologinėmis paslaugomis. 2008 m. birželio mėnesį vyks baigiamoji projekto konferencija, kurioje bus apibendrinta projekto veikla ir jos rezultatai. Tikimės, kad projekto metu parengti vadovėliai, metodinės priemonės, praktinių užduočių ir metodinių nurodymų komplektai, studentų profesinės praktinės veiklos priežiūros gairės prisidės prie inovatyvių mokymo metodų naudojimo plėtros rengiant psichologus ne tik VU, bet ir kituose Lietuvos universitetuose.

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
Bendrosios psichologijos
katedros informacija

ASMENYBĖS ŠVYTĖJIMAS (2)

Profesorius Norbertas Vėlius

Pradžia Nr. 9

Kompleksinių kraštotyros ekspedicijų pradžia

Tolesniam pasakojimui iš prof. Norberto Vėliaus 70-osioms gimimo metinėms skirtos prisiminimų popietės Etninės kultūros globos taryboje pravers trumputis apibendrinimas. Kaip matyti iš dr. Aloyzo Vidugirio prisiminimų, XX a. 7-asis dešimtmetis buvo reikšmingas Lietuvos žmonių tautiniam sąmonėjimui, jam neabejotinos įtakos turėjo prasidėjusios kompleksinės kraštotyros ir tautosakos ekspedicijos, kurių pradininkas ir vienas iš aktyviausių organizatorių buvo Norbertas Vėlius. Ši mintis kilo N. Vėliui ir A. Vidugiriui 1963 m. dalyvaujant ekspedicijoje į Saratovo srities stepėse lietuvių ir jų palikuonių gyvenamus kaimus – Čiornąją Padiną, Tolovką ir Litovką. Tuos kaimus statė ištremtieji 1863 m. sukilimo dalyviai ir jų palikuonys, pastarieji ir šiandien dar mena lietuvišką žodį, savo tėvų ir senelių dainuotų lietuviškų dainų posmus. Grįžus iš šios ekspedicijos ir Lietuvoje pradėta rengti panašias ekspedicijas, kurios išsiplėtė į labai reikš-

Norberto Vėliaus 70-mečiui skirtoje konferencijoje: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotoja dr. Jūratė Šlekonytė, istorikas prof. Antanas Tyla, kalbininkas dr. Aloyzas Vidugiris, kultūrologė Elvyra Usačiovaitė ir kino dokumentininkas Algirdas Tarvydas

mingą judėjimą – kompleksines kraštotyros ekspedicijas.

Būtent pirmojoje tokioje Kraštotyros draugijos kompleksinėje ekspedicijoje į Zervynų kaimą Varėnos rajone istorikas Antanas Tyla kiek nuodugniau ir susipažino su N. Vėliumi. A. Tyla tyrinėjo ankstyvesnę Lietuvos istorijos laikotarpį, tad jam neteko žmonių klausinėti apie tai, ko jie negalėjo prisiminti. Tačiau matė, kaip tai darė N. Vė-

lius, kaip Zervynose „apdorodavo“ senokus ir senutes, taip juos įtraukdavo dalintis pasakojimais ir prisiminimais, dainuoti dainas, kad ir iš šalies tiesiog malonu buvo stebėti. Tose ekspedicijose Norbertas bene geriausiai atsiskleidavo. Žiūrėk, kiti ekspedicijos dalyviai jau išsisėmę, daugiau lyg ir nebeturėdavo ką daryti, o Norbertas ir toliau iš ankstauro ryto keldavosi pirmas, mat iš vakaro būdavo susitaręs susitikti su tautosakos pateikėjais. Vienas galėdavo tiems prisiminimams laiko skirti iš ankstyvo ryto, kitas po pusryčių jau užsiėmęs, tad reikėdavo prie kiekvieno prisitaikyti ir veikti.

Zervynose surinkta medžiaga išėjo N. Vėliaus iniciatyva parengtoje ir Vaciaus Miliiaus redaguotoje rotoprintu 1964 m. išspausdintoje knygelėje *Zervynos*. Tai buvo pirmoji lokalinė monografija, nuo kurios prasidėjo ištisa šių leidinių serija. Po pirmosios kompleksinės ekspedicijos prasidėjo kitos, jų metu surinktos medžiagos pagrindu atsirado tokios lokalinės monografijos, kaip *Ignalinos kraštas* (1966), *Dieveniškės* (1968), *Gaidės ir Rimšės apylinkės* (1969), *Raudondvaris* (1969), *Merkinė* (1970), *Eržvilkas* (1970), *Dubingiai* (1971), *Kernavė* (1972).

Sykį užslinko juodas debes: ideologinės instancijos labai susidomėjo tų ekspedicijų organizatorių, dalyvių ir knygų rengėjų darbu ir prasidėjo viso to plataus veiklos baro „blokavimas ir torpedavimas“. Paskutinės buvo 1970 ir 1971 m. parengtos monografijos *Gervėčiai* ir *Dubičiai*, bet jų leidyba įstrigo, išspausdintos tik 1989 m., kai atsileido ideologinis sovietinio režimo apynasris.

Sunku pervertinti šių lokalinių monografių mokslinę ir pažintinę vertę. Tai daugiau Rytų Lietuvai skirtos knygos. Šis regionas Pirmosios nepriklausomybės metais buvo okupuotas Lenkijos. Nors jo žmonės, pasak prof. A. Tylos, buvo mažiausiai orientuojami į Lietuvos istorinį pažinimą ir lietuviškojo identiteto įtvirtinimą, bet vėlesni įvykiai parodė, kad šio krašto žmonės per ištisus dešimtmečius saugodami lie-

tose ekspedicijose dalyvavo, straipsnius lokalinėms monografijoms ir kitiems spaudiniams rengė daug ir kitų pagarsėjusių krašto tyrėjų: geografas Česlovas Kudaba, gamtininkas Rimvydas Kunkskas, etnologas Antanas Stravinskas, kurie kaip ir V. Milius, A. Tyla ir A. Vidugiris jau nepriklausomybės metais už šią veiklą buvo apdovanoti Valstybine Jono Basanavičiaus premija. Šia premija apdovanoti ir kraštotyros klubo *Ramuva* vadovai Jonas Trinkūnas ir Venantas Mačiekus. O štai Juozo Šliavo nespėta pagerbti – žymusis kraštotyrininkas tragiškai žuvo 1979 metais.

Subrendo Norberto pasėtoji sėkla

Dar vienas bendros veiklos baras, kuriame A. Tylai su N. Vėliumi

Prisiminimų popietėje filosofas Krescencijus Stoškus, dailininkės žmona Ramunė Vėliuvienė ir dukra Rūta Gabrielė Vėliūtė ir sūnus archeologas Gintautas Vėlius

teko versti bendrą vagą, buvo Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių katedrų kūrimas jau po Nepriklausomybės paskelbimo ir šio universiteto atkūrimo. Rektorius Algirdas Avižienis pakvietė iš Vilniaus etnologą N. Vėlių, kalbininką Aleksą Vanagą, literatūrologą Vytautą Kubilių ir istoriką A. Tylą imtis kurti jiems artimo profilio katedras ir organizuoti doktorantūrą. Štai tada Norbertas ir buvo vienas iš tų, kurie pradėjo intensyvią etnologijos darbą Vytauto Didžiojo universitete: skubėdavo skaityti paskaitas, kurioms negailėdavo jam būdingo entuziazmo. Kartu su Lietuvių kalbos ir tautosakos institutu ir VDU organizavo etnologijos doktorantūrą. Tās darbas Norbertui sekėsi, jis sėkmingai profesoriavo, buvo VDU Senato narys, darbavosi savo pamėgtojo mokslo ir studentų labui.

Beje, kaip tik N. Vėliaus mokiniai ir skaitė pranešimus savo profesoriaus atminimui skirtuose *Skaitymuose* Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusioje konferencijoje, tad labai tikslus A. Tylos pastebėjimas: Norberto pasėtoji ir brandintoji sėkla subrendo mokslinėje dirvoje.

Ir vis dėlto A. Tyla pripažįsta, kad apie Norbertą kalbėti nėra labai paprasta, nes tai labai plataus mąstymo ir akylo žvilgsnio asmenybė, nepaprastai susitelkusi į tai, ką

jis laikė savo gyvenimo svarbiausiu tikslu. N. Vėliaus pradėtieji rengti *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* tomai yra geriausias mokslininko vaisingo gyvenimo įrodymas. Į tą didžiulį darbą buvo įtraukti ir jauni mokslininkai, kitą kartą Vėliaus įprašyti ir už skvernų tempiami, kad parengtų vieną ar kitą publikaciją numatytam leidiniui.

Piliakalniai pažadino jų dvasią

Norberto Vėliaus gyvenimo kelias A. Tylai daug kuo panašus į daktaro Jono Basanavičiaus kelią. Neatsitiktinai J. Basanavičiui prigijo tautos patriarcho vardas – visą savo gyvenimą jis susiejo su Lietuva ir lietuvių tauta. Anot vaizdingo profesoriaus pasakymo, padavęs lietuvių

pro kitą – Padievyčio piliakalnio kepurės, kiek toliau – Treigių, Medvėgalio, Girgždūtės piliakalniai. Čia pat išpūdinga Skabalo dauba, Aukštagirės, Kartuvių kalnai, Dvyčio, Požerės ežerai, Vilksvės, Lokystos upeliai, Gulbių, Padvarninkų senkapiai. Kiekviena žemės pėda čia palaistya mūsų protėvių ir jų priešų krauju, apie kiekvieną sekamos saktmės, padavimai. Tų sakmių ir padavimų mes, vaikai, prisiklausydavome iš savo tėvų, kaimynų, mokytojų, kai paskutinę mokslo metų dieną iš kelių mokyklų kartu susirinkdavome ant Padievyčio ar Medvėgalio piliakalnio švęsti mokslo metų užbaigtuvių. Aš laimingas, kad man buvo skirta priartėti prie mitologijos. Gilindamiesi į mitologiją, mes gilinamės į savo dvasinį pasaulį. Mitologija – mūsų ištakos, pati pradžių pradžia;

neišsenkanti vermsė, gaivinanti tautinę savimonę.“

N. Vėlius toli pralenkė kitus lietuvių etnologus, jo mokslinis palikimas ir yra pats geriausias paminklas, kokį mokslo žmogus gali pats sau pastatyti viso gyvenimo triūsu. Šiam A. Tylos apibendrinimui lieka tik pritarti. Beje, kaip ir profesoriaus pastebėjimui apie Vėliaus šeimą. Norberto žmona Ramunė ir duktė Rūta Gabrielė yra dailininkės, jų darbuose galima išvysti daug baltiškosios pasaulėjautos elementų. Rūta Gabrielė – gyvas mamos paveikslas ir jos pasirinkto kūrybinio kelio tęsėja. Ji jau spėjo parašyti atsiminimų apie tėvą knygą *Viena diena Kernavėje*. Tekstą papildė autorės iliustracijos, kuriose perteikta autentiška viduramžių dvasia, drabužiai, ornamentai, atkurta Kernavės miesto panorama, kadais čia dunksoję kariniai įtvirtinimai. Atsirado vietos ir mitinėms lietuvių būtybėms.

Sūnus Gintautas – archeologas, nuo 1993 m. dirba Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus rezervate, nuo 2007 m. yra šio muziejaus Mokslinių tyrimų skyriaus vedėjas. Tyrinėdamas pirmąją Lietuvos sostinę Kernavę, seniausią Lietuvos istoriją ir priešistorę, tarsi

Atkelta iš 1 p.

Vyravo materializmas, kur dvasienei kultūros raiškai, seniesiems tikėjimams nebuvo vietos?

Nedrįsčiau kaltinti materializmu, tiesiog taip klostėsi aplinkybės, kad tie tyrimai nebuvo aktualūs. Visa mokslo aplinka tam nebuvo palanki. Reikėjo modernios visuomenės kvėpavimo, net postmodernios visuomenės, kad būtų suvokta ir priimta tai, ko negalima paliesti, apčiuopti. Reikėjo sulaukti laiko, kai imta garsiai kalbėti apie kultūrinius, tarp jų ir sakralinius, kraštovaizdžius, jų pažinimą ir išsaugojimą. UNESCO šalių narių priimti dokumentai šiandien jau kalba apie istorinius vietovardžius, žodinės kūrybos kūrinius ir kultūros židinius, kaip apie kultūros paveldo vertybes.

Sakraliniai kraštovaizdžiai

Jūs šių vertybių suvokimą ir tyrimų aktualizavimą siejate su modernios ir net postmodernios visuomenės poreikiais?

Jeigu kalbėtume apie Suomiją ar Švediją (pastarosios atstovo šioje konferencijoje, deja, neturime), tai ten šventviečių tyrimų renesansas net labai ryškus. XIX a. romantizmo epochoje dėmesys šventvietėms buvo visai natūralus, bet vėliau nulsūgo.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje Skandinavijos archeologijos mokykla, ypač Lundo universiteto tyrėjų pastangomis, suformulavo vadinamąją kraštovaizdžio archeologijos koncepciją, kuri netrukus imta taikyti, kaip modelis. Švedai ir kitų Skandinavijos šalių tyrėjai pamatė, kad tame modelyje šventvietės puikiai randa vietą. Piliakalniai, gyvenvietės, laidojimo vietos, taip ir šventvietės toje paveldo erdvėje puikiai išsitenka. Kartais tarp visų šių objektų susidaro tiesioginiai ryšys, kartais tolimesnis, o pasitaiko, kad formuoja apie save ypatingą kultūrinę ar dvasinę erdvę. Kai kuriems kraštovaizdžiams net buvo sukurta sąvoka – sakraliniai kraštovaizdžiai. Tyrimų metu neretai paaiškėja, kad ištisos sritys ar vietovės yra sakralinių vietų telkiniai.

Gal ne itin moksliskai, bet kraštovaizdį suvokiame, kaip tam tikrą erdvę, kur Lietuvoje būtinai figūruoja miškai, kur labai svarbus horizontas ir toje erdvėje išdėstyti objektai. Įdomu, kai sakote, kad į tą kraštovaizdį įpintos ir svarbią reikšmę įgyjančios šventvietės – kadais sakralinę reikšmę turėjusi giraitė, gydomųjų savybių turėję ar tebeturintys šaltiniai, ypatingų formų ar dydžio lauko rieduliai.

Toje koncepcijoje labai svarbu, kad, pavyzdžiui, stovėdamas ant piliakalnio matytum visa, kas tame kraštovaizdyje telpa, kokios archeologinės vietos ir jų deriniai sudaro kraštovaizdžio turinį ir esmę. Kartais atsitinka, kad koks ypatingas akmuo yra vienoje linijoje su šventu kalnu, laidojimo vieta – tyvuliuojančio ežero fone ir pan. Šios koncepcijos atstovai kartu siekia suvokti, ką jautė ir suvokė praeityje gyvenę žmones. Iš esmės kalbama apie mentalinį to įsivaizduojamo žmogaus lygmenį.

Įtokius priešistorinio žmogaus suvokimo dalykus dėmesį atkreipė jau Vladimiras Toporovas savo studijoje „Vilnius, Wilno, Вильна: miestas ir mitas“. Labai giliai atskleista, kaip nuo Vilnių supančių kalvynų atsiverianti slėnyje besiranganti Vilnia, tam tikru paros metu saulės spindulių nušviesta, primenanti

Archeologas Vykintas Vaitkevičius (priekyje) ant piliakalnio Kernavėje su konferencijos dalyviais

Šventviečių takais

mistinių žaltį. Senovės žmonių sąmonėje tai esą buvęs lemtingas ženklas.

Taip, ir kraštovaizdžio archeologijoje tokiems dalykams skiriama daug dėmesio. Nieko nuostabaus, kad mitologijos ir archeologijos tyrėjų darbai turi sąsają.

Archeologai žadino žemės atmintį

Su kokiomis tyrinėtojų pavardėmis Jūs sietumėte kraštovaizdžio archeologijos pradmenų atsiradimą Lietuvoje?

Kai kalbama apie šventviečių tyrimus Lietuvoje, būtinai minima Petro Tarasenos pavardė. Tiesa, P. Tarasenos santykis su šventvietėmis labai atsargus, jis tarsi vengia

prie jų prisiliesti, šventviečių nekasinėja. Mat šventvietės dar buvo prieškarinio Lietuvos kaimo žmonių gyvenimo dalis, religinė jų reikšmė dar buvo gyva. P. Tarasena šventvietes fiksavo, fotografavo, įtraukdamas į sudaromus katalogus. Visa tai labai svarbu.

Pagalčiau prisiminkime pirmas sovietinės cenzūros leistas spausdinti mokslines knygas. Tarp kelių pirmųjų patenka ir P. Tarasenos *Pėdos akmenyje*, išleista 1958 m. Iki tol, atrodo, buvo pasirodę P. Tarasenos *Lietuvos piliakalniai*, Reginos Volkaitės-Kulikauskienės *Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrimai*.

Paskui buvo lyg ir tuštokas laikotarpis, bet apie 1970-uosius įvyksta tikras proveržis – su folkloro ir

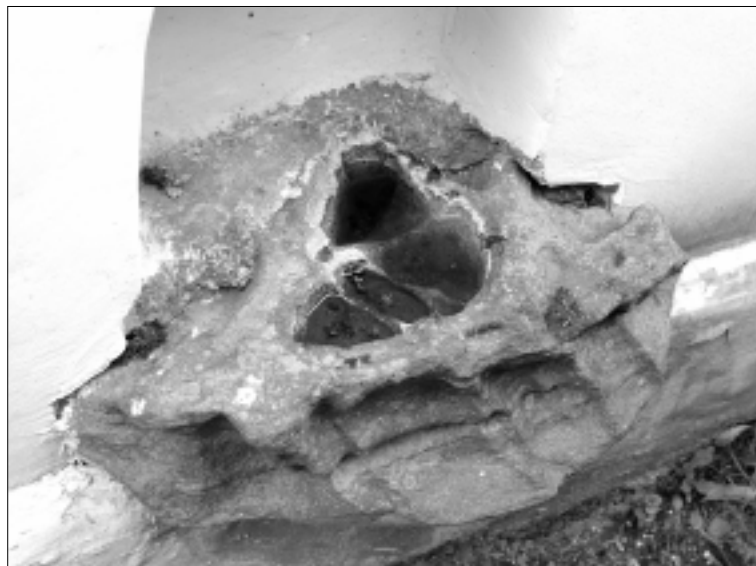
kraštotyros sąjūdžiu, *Ramuvo* ir žygivių judėjimais, Liaudies dainos klubo. Tarp ypatingą susidomėjimą keliančių senosios Lietuvos vietų išnyra šventvietės. Vytautas Urbanavičius pradeda pirmuosius archeologinius kasinėjimus, skelbia pirmuosius straipsnius. Netrukus kyla garsioji Juozo Jurginio ir Bronės Dundulienės polemika apie senovės lietuvių religijos (kitaip tariant, pagonybės) vertinimą. Mėginama atkurti pamirštas sutartines, pagal senus muziejinius pavyzdžius gaminamos pirmosios kanklės. Ieškota senosios kultūros šaknų ir archeologams čia taip pat teko ne antraeilis vaidmuo. Bet kad visa tai vyktų, reikėjo sulaukti tam tikro laiko. Aštuntojo dešimtmečio pradžia tam buvo labai tinkama.

Apie 1970 m. Rimantas Matulis pagal ekspedicijose sukauptus duomenis sudarė naują išsamų istorinių akmenų sąvadą, tik niekas tuo metu jo nepublikavo (išleista tik 1990 m.). Rajonuose aktyviai dirbo Ignas Jablonskis (Žemaitijoje), Juozas Šliavas (Šiaurės Lietuvoje). 1973 m. išleistas *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas* (papildymai – 1977 ir 1993 m.). Nors ir netobulas, bet jis buvo pirmasis, išleistas dideliu tiražu, ir tapo atskaityto tašku vėlesniems darbams.

Archeomitologijos takais

Kokia šiandien šventviečių tyrimų padėtis?

Blogiausia, tikiu, jau praeityje, nes jau daugiau kaip dešimt metų

Gelvonų bažnyčios šventoriuje grafių Pliaterių koplyčios galinėje sienoje įmūrytas akmuo su Mergelės Marijos pėda per atlaidus ir šiais laikais traukia maldininkų dėmesį

Liukonyse akmuo su smailiadugniu dubeniu, kuriame susirinkęs vanduo žmonijai laikomas nepaprastu, neišdžiūstančiu ir gydančiu akis, dėl to čia įprasta aukoti smulkius pinigus

kultūros paminklų apsaugos įstatymuose šie objektai figūruoja.

Grižkime prie konferencijos. Ką iš žymesnių šventviečių tyrinėtojų galėtumėte paminėti? Vyrauja suomių, estai, dalyvauja pora latvių, lietuvių...

Konferencijoje dalyvauja keletas vyresniosios kartos atstovų: iš Estijos – Heikis Valkas (Valk), iš Latvijos – Jūris Urtanas (Urtāns). Deja, dėl objektyvių priežasčių nedalyvauja Vytautas Urbanavičius. Šie tyrinėtojai susitikdavo ir per tarptautinio laikotarpio sąjungines konferencijas. Labai reikšminga buvo Jūrio Urtano, istorijos mokslų kandidato, disertacija, skirta pagoniško kulto paminklų tyrinėjimams Latvijoje.

Tarp vyresniosios kartos tyrinėtojų matau Lešeką Slupeckį (Leszek Slupecki) iš Lenkijos ir prof. dr. Rudolfą Simeką (Rudolf Simek) iš Vokietijos, o visi kiti – tai vidurinėsios ir jaunesniosios kartos tyrinėtojai. Jaunesniajai kartai priskirtinas ir Jūs.

Studijas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete pradėjau 1992 m., mano mokslinio darbo vadovas buvo habil. dr. Vytautas Urbanavičius. Panašaus amžiaus dalyvių yra ir daugiau: vieni neseniai disertacijas apsigynė, kiti greitai gins. Noriu tikėti, kad šios krypties tyrinėtojų ims daugėti ir Lietuvoje.

Kaip šios krypties tyrinėjimą įvardytumėte?

Marijos Gimbutienės aplinkoje šie tyrinėjimai galbūt būtų pavadinti archeomitologija.

Bet Lietuvos mokslo šakų klasifikacijoje tokios nėra, nors pasaulyje M. Gimbutienė yra laikoma archeomitologijos pradininke.

Vakarų Europoje krikščionybė anksti įsitvirtino ir ikikrikščioniškojo laikotarpio paminklų ten santykiškai nedaug. Į šiaurę nuo Alpių padėtis keičiasi, galima išskirti turtiną senovės slavų, germanų, baltų, ugrofinių paveldo klodą, tai ryšku ir žodinėje kūryboje. Mūsų atotrūkis nuo pagoniškosios praeities visai ne-

Liukonyse (Širvintų r.) milžinų kapais vadinama kalvelė yra religijos sinkretizmo pavyzdys – abipus 10 m aukščio medinio kryžiaus yra du akmenys, vadinami Jonu ir Povilu. Anot padavimų, tai prasižengę žmonės, Perkūno paversti akmenimis

didelis: 1987 m. minėjome krikščionybės Lietuvoje 600 metų sukaktį, Suomijos šiaurėje krikščionybė įsitvirtino XVII–XVIII amžiuje.

Tad visai natūralu, kad Baltijos regione ir kartu Lietuvoje senosioms šventvietėms dėmesys didesnis negu kur nors Prancūzijoje ar Didžiojoje Britanijoje. Ten yra keltiško paveldo ar Stounhedžas, atgyjantis per vasaros saulėgrįžos šventę, bet tai jau šiek tiek kas kita. Tose šalyse archajiškus dalykus stengiasi gaivinti tuo paveldu besidominčių grupių nariai, o Lietuvoje dar mūsų senoliai visa ta senąja kultūra gyveno, jiems tai buvo labai svarbu. Ir ligi šiol per atlaidus žmonės susirenka į Skudutiškio šventvietę Molėtų rajone, lanko Užpalių Krokulės versmę (Utenos r.)

ar Ugionių šaltinius (Raseinių r.). Prie tų šaltinių atvažiuoja daugybė žmonių, semia vandenį ir juo prausiasi, gydosi, drėkina skaudamas kūno vietas. Tai gyvoji tradicija, kuri dar nėra archeologijos objektas, bet po truputį juo tampa.

Žmogus – gyvos aplinkos dalis

Labai siaura riba skiria šią dvasinio gyvenimo dalį nuo prietarų, gal net visokio plauko raganavimų. Kur prasideda prietarai? Kaip šviesioji dvasinio gyvenimo dalis, telkianti ir vienijanti žmones, virsta negatyvia?

Šviesioji dvasinio gyvenimo dalis man visiškai aiški, ji sutampa su

šių dienų aplinkosaugos idėjomis. Tai darnaus gyvenimo, ekologiško ir tausojančio požiūrio į aplinką įgyvendinimas. Mūsų aplinka yra gyva, tausotina, kiekvienas net smulkiausias tos aplinkos elementas yra saugotinas.

Galima iškirsti miškus, tačiau už tai dabar tenka mokėti brangią kainą. Rytų Vokietiją užplūdę potvyniai parodė, kokios pasekmės ištinka, kai neapdairiai, vien siekiant ekonominės naudos, upių aukštuose iškertami miškai, nusauginamos pelkės.

Tai tik vienas pavyzdžių, kaip negalima elgtis su gamta. Štai kad ir Neries vaga. Vilniuje XX a. ketvirtajame dešimtmetyje iš jos baigti rinkti akmenys. Jie sunaudoti staty-

boms, Vilniaus gatvių grindiniams. Upė dabar tvarkinga, tačiau neteko prigimtinio žavesio.

Žemiau Vilniaus tų akmenų Neries vagoje dar esama.

Žemiau Vilniaus – taip. O įplaukdamas į Vilnių matai, kad vagoje tuščia ir nuobodoka, pirmą nedidelę rėvą išvystame turbūt tik prie Vingio parko.

Buvote vienas iš tų entuziastų, kurie 2007 m. pakartojo grafo Konstantino Tiškevičiaus 1857 m. kelionę Nerimi, tad neatsitiktinai apie tuos akmenis upės vagoje prabilote. Kuo jie svarbūs? Juk ne vien dėl išraiškingų rėvų.

Viena vertus, akmeningos upės vietos – tai jos geologinės praeities puslapiai. Kartu akmenys vagoje, turintys vardus – tai unikalus mitinis pasaulis. Kone kiekvieną jų lydi pasakojimai ir padavimai. Pavyzdžiui, čia atrandame akmenis Gaidelius, kurie pirmieji išnirdavo, nulsčius polaidžio vandeniui, Avinus, kurie negailestingai daužydavo sielius, Karvutes, kurios tarsi pienu žvejams teikė žuvį. Dalis akmenų – tai upeivių žemėlapių orientyrai. Pavyzdžiui, prie Putriškių stūkso Putrius, prie Valų būta Valo ir pan. Žinoma, negalima pamiršti apie sakralinę reikšmę turėjusius ar iki šiol ją išlaikiusius akmenis. Pavyzdžiui, akmenį su Marijos pėda ties Lapelemis, Šventą akmenį ties Pūgajniais, karstą ties Ardiškiu ir kitus.

Grižkime prie konferencijos Kernavėje, kas jai būdinga? Kaip archeologija dera su tautosaka?

Pranešimai gerai paruošti, žmonės idėjo daug darbo, ypač analizuodami medžiagą, darydami apibendrinimus. Labai svarbu, kad nejučia išvadų skubotumo. Pranešimai parodo, koks įspūdingas yra šis tyrimų objektas, kuris ilgai buvo ignoruojamas, net visai išleistas iš tyrėjų akiračio. Šioje konferencijoje archeologija ir tautosaka buvo pagrindiniai (bet ne vieninteliai) tyrimų instrumentai. Archeologija svarbi, nes gali datuoti radinius, suteikti konkretų pažinimą, bet ir pati archeologija labai daug gauna, iš tautosakos sužinodama, kaip priešistorės žmonės mąstė, jautė, suprato religinio gyvenimo reiškinius.

O ką tautosaka gauna iš archeologijos?

Drįsčiau teigti, jog visų pirma archeologijos dėka tautosakos kūriniai tampa konkrečiomis geografinėmis vietomis ir, žinoma, priešistorės paminklais, kurie išsamiau pažįstami kaip tik iš archeologinių tyrinėjimų.

Apibendrinkime.

Geografinė 17 pranešimų erdvė apėmė Suomiją, Estiją, Rusiją, Latviją, Lietuvą, Baltarusiją, Lenkiją, Vokietiją. Pranešimuose buvo atlikta pirminė šventviečių apžiūra jų tipologijos ir skaičiaus požiūriu, įvertinta šventviečių tyrimų padėtis, pristatyti vykdomi ir jau pabaigti tyrimų projektai. Konferencijos dalyvių žodžiais tariant, didžiausią nuostabą kelia tai, jog iš esmės vienodos ne tik per keletą šalių nusidriekusios senųjų šventviečių tradicijos, bet ir su jų šiuolaikiniais archeologiniais ir folkloro tyrinėjimais bei gilesniu pažinimu susijusios problemos. Šie sąlyčio taškai konferencijos dalyvių suvienijo diskusijoms apie terminus ir sąvokas, metodiką ir tyrimų rezultatų interpretavimą. Pradėtas svarbus darbas kitąmet tuo pačiu metu bus tęsiamas Latvijoje.

Rangosi Kernavės piliakalnių takai

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Baltų kalbų tyrinėtojas prof. Simas Karaliūnas dalijasi mintimis apie mūsų senelių ir prosenių apavą

Vyžos, naginės ir medinė mokinuko kuprinė

Spaudos draudimo metu Prūsijoje leisti lietuviški spaudiniai

Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena Lietuvių kalbos institute, Lituanistikos židinyje, buvo pažymėta paroda O, mūs šventas lietuviškas žodi..., kurią specialiai institutui parengė Vytauto Didžiojo karo muziejus. Parodą atidarė Karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis ir Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė, dalyvavo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, instituto darbuotojai, žymūs kalbininkai ir renginio svečiai.

Iš lietuviško žodžio gėmės

Atrodo, kad pats gyvenimas skirtingas parodas sudėlioja į chronologiškai prasmingą seką: gegužės 8-ąją Lietuvos nacionaliniame muziejuje pradėjo veikti paroda 1863 m. sukilimas Lietuvoje, skirta 145-osioms sukilimo metinėms paminėti, o kitą dieną Lietuvių kalbos institute atidaryta lietuviškam žodžiui skirta paroda. Abi jas sieja vidinis ryšys, antroji paroda tarsi pratęsia ir papildo pirmąją, nors abiejų rengėjams neteko nei derinti, nei tikslinti savo sumanymų. Tai ir yra paties gyvenimo logika, kuriai dažnai tarsi nejučia paklūsta mūsų veiksmai. Kai nepaklūsta (būna ir taip) – suyra visuomenės dermė, slopsta žmonės vienijanti jėga ir prasideda dvasios sumaištis, kurios pasekmės vienaip ar kitaip pajunta kiekvienas visuomenės narys.

Mūsų istorijos pamatinių vertybių skalėje viena iš kitos išplaukia trys sąvokos – žodis, tauta, valstybė. Iš žodžio, kaip jungiančiojo prado, išaugo tauta, kurios egzistencijos (tuo metu gal daugiau politinės) būtinybė buvo valstybingumo kūrimas. Galėtume pasakyti, kad iš žodžio išaugo ne tik lietuvių tauta, bet ir Lietuvos valstybė. Šiandien šią vertybių triadą turime savo gyvenime kaip tam tikrą likimo dovaną, tačiau istorija primena ir jų pažeidžiamumą. Valstybingumo netektis ir svietimos valstybės

jungas iškėlė trijų sukilimų žiežirbas – 1795, 1831 ir 1863 metais. Trys pralaimėti sukilimai tolimo valstybingumo atkūrimo viltį, o po pralaimėto 1863 m. sukilimo didžiulis pavojus iškilo ir lietuviškam žodžiui. Dėl 1864 m. Šiaurės Vakarų krašte įvesto lietuviškos spaudos draudimo grėsė nutauti-

Vienoje gretoje su didžiaviriais

Glausta, taupiomis priemonėmis įgyvendinta, bet labai įtaigi parodos ekspozicija Lietuvių kalbos institute mums primena tautos kelį į lietuvišką žodį per visą 40 metų spaudos draudimo laikotarpį.

tenkame į kalbos pinkles: juk nepavadinsi šios didžios moters *didvyre, didmote* ar kaip kitaip, nors jos portretas parodos sumanytojų neatsitiktinai pastatytas į vieną gretą su didžiaviryų skulptūromis.

Matyt, kalbos logika stipresnė už mūsų įgeidžius ir rodo kai ką labai svarbaus: didvyriškumas – vy-

Gražinai poeto vaizduotės dėka buvo lemta atlikti tos pačios epochos literatūroje.

XIX–XX a. sandūroje lietuviams moterims neteko imti į rankas ginklo, nes jų ginklu tapo lietuviškas žodis, pirmiausia turėjęs išsikrovoti teisę gyvuoti šalia lenkų ir kitų kalbų žodžių gyvenime, spaudoje ir literatūroje. O per žodį tauta reiškė tai, ką jai buvo organiškai būtina reikšti – laisvės ir teisingumo siekį. Viena asmenybė – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – parodoje reprezentuoja moters vaidmenį lietuviško žodžio sklaidai ir tarpumui. Apsiribota viena asmenybė, nors galima buvo pateikti visą plejadą.

Vis dėlto jokia viena, kad ir išskirtiniausia, asmenybė negalėtų atstoti to, ką padarė paprastos lietuviškos motinos. Parodoje rasime labai įtaigų šios minties patvirtinimą.

Knyga telkė ir išsaugojo tautą

Ekspozicijoje didžiaviriai neužgožia tautos, veikiau tampa pačios tautos išugdytomis viršukalnėmis. Tautą pristato trys išdidintos nuotraukos, labai vykusiai įkomponuotos į Lituanistikos židinio tarpnius tarp langų. Nuotraukoms nereikia komentarų – tokios jos iškalbingos ir visiems suprantamos. Ir vis dėlto sunku susilaikyti, nes asociacijos – ne toks dalykas, kurio galėtum nepaisyti.

Karo muziejaus vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė buvo teisi sakydama: visi žinome, kad spaudos draudimo metu vaikus skaityti ir rašyti mokė daraktoriai, tačiau lietuviškos mokyklos spaudos draudimo metu neįmanoma įsivaizduoti ir be lietuviškos motinos. Mamos, paprastos kaimo moterys, mokė savo vaikus skaityti, pratino prie knygos, o juk tai ir buvo pats tikriausias tautos gyvybingumo perteikimas.

Tautiniais drabužiais apsitaisiusi moteris moko sūnų skaityti. Iš nuotraukos sklinda stebėtina šiluma ir šviesa: akivaizdu, kad tai šventadienis, atlėgęs nuo kasdienių darbų. Be jokių nurodymų iš aukščiau, tik iš savo giliausių vidinių paskatų motinos darė tai, ką ir privalėjo daryti – tamsai priešinosi šviesa, kurią šiuo atveju suvokiame kaip knygą. Neįtikėtinas ir jaudinantis fenomenas, labai gaila, kad ir šiandien beveik nežinomas plačiajam pasauliui.

Knyga berniuko rankose įgauna gal tik patiems lietuviams suprantamą sakralumo prasmę. Per orią ir madoniškai iškilmingą Motinos ir

Skirta lietuviškam žodžiui ir knygai

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. Gintautas Surgailis, Lietuvos archyvų departamento direktorius Vidas Grigoraitis ir muziejaus LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas per parodos atidarymą

nimas, galiausiai ir lietuvių, kaip tautos, išnykimas. Katalikų bažnyčių uždarinėjimas, patriotiškai nusiteikusių kunigų persekiojimas ir atvira rusifikavimo politika Lietuvoje buvo to paties nutautinimo dalis. Turėjo užgimti ne šiaip nauja karta, bet savo esme net visai naujas etninis darinys – moderni lietuvių tauta. Jos sūnūs ir dukterys, savo tapsmui ir egzistencijai jėgų sėmė iš lietuviško žodžio, kaip gyvybės prado, kuris pažadino siekį atkurti valstybingumą. Tai išsipildė 1918-ųjų vasario 16-ąją, kai buvo pradėtas naujas nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo etapas.

Vos įžengęs į salę pamatai didžiaviryus, daktarus – tautos patriarchą Joną Basanavičių ir Vincą Kudirką. Nors prie pastarojo pavardės turbūt niekada neišvystame šio pagarbaus žodžio *daktaras* – kažkodėl neprilipo... O gyvenime į jį tikriausiai buvo kreipiamasi *daktarėli*, nes kaip dar savo pacientų galėjo būti vadinamas gydytojas Vincas Kudirka. Parodoje yra ir trečio didžiaviryio – Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus – skulptūra. Toje pačioje gretoje yra ir rašytojos, literatūros istorikės ir kritikės, publicistės, visuomenės veikėjos, pedagogės, filantropės Gabrielės Petkevičaitės-Bitės portretas. Bet čia pa-

rams taikytina savybė, nors realus gyvenimas kartais sudrasko šios logikos rėmus. Lietuvos žemė ir istorinė būtinybė pagimdė Emiliją Pliaterytę, 1831 m. sukilimo didvyrę, lietuviškąją Žaną d'Ark. Kaip iš Adomo Mickevičiaus poetinės nuojautos ir laisvės vizijų gimusi Naugarduko kunigaikštienė Gražina, gelbstinti kunigaikščio Liutaurio ir Lietuvos garbę mūšio lauke moterims neįprastu būdu – kalaviju, reali didvyrė kunigaikštienė Emilija 1831 m. sukilime ėmėsi, rodos, tik vyrams būdingos atsakomybės ir ryžtingos veiklos, nes kitos išeities nebuvo. Tos pačios gyvenimo logikos vedina kunigaikštienė Emilija padarė tai, ką

Kalbininkai Aloyzas Vidugiris, Kazimieras Garšva ir Algirdas Sabaliauskas parodoje

ateities viltį teikiančią Vaiko figūras kelias veda į knygą, lietuvišką žodį, amžinąsias tautos dvasines vertybes. Puikus pamatinių tautos vertybių perdavimo, perėmimo ir išlikimo istoriniame laike įvaizdis. Knyga įgyja dviejų kartų jungiamosios grandies simbolio prasmę. Iš šio vyksmo išdys pirmieji modernios lietuvių tautos daigai, pradėsiantys naują tautos gyvavimo etapą, kuris atves ir į Lietuvos valstybės atkūrimą 1918 metais.

Kitos dvi triptiko nuotraukos dar labiau sustiprina tokios interpretacijos galimybę, nors kiekvienas parodos lankytojas ras jose ir kitų dalykų. Visų trijų nuotraukų jungiamoji grandis yra Knyga, įgyjanti ne šiaip simbolio, bet ir – teneužpyks žinovai – tarsi savotiško gyvybės medžio prasmę. Lietuvių vaikų santykis su knyga tose nuotraukose ypatingas. Moderni lietuvių tauta XIX–XX a. sandūroje formavosi iš ypatingos knygos vertės pajautimo. Parodoje šią mintį atspindi nuotraukos, kur įamžinti vaikai su knyga rankose. Knyga – tarsi šventenybė, tautos gyvasties šaltinis. Atimk knygą – ir subyrės šio pasaulio dermė, išnyks tauta.

Tik tauta, kuriai spausdintas žodis, knyga buvo įgijusi tokią ypatingą vertę, galėjo pajusti ir valstybės atkūrimo viltį. Nieko nuostabaus, kad mes savaip žvelgiame į spausdintą žodį, lietuvišką knygą, nes už teisę į Žodį ir Knygą mūsų tautai teko sumokėti nepaprastą kainą. Tačiau tik tokia kaina leido tautai išlikti ir atkurti valstybingumą.

Ekspozicijoje svarbi ir Petro Rimšos skulptūra *Lietuvos mokykla 1864–1904*, kuriai tiktų daug kas iš to, kas jau pasakyta. Skulptorius ši bene išpūdingiausia savo darbą lipdyti ėmėsi 1906 m., jam pozavo jo motina. Šiuo atveju gal nelabai tinka žodis *pozavo*, motinai užteko būti šalia, prisiminti, kaip visus savo vaikus, taip pat ir Petrą, prie ratelio išmokė skaityti. Kamerinis pagal sumanymą, bet savo esme ir meniškumu didingas darbas.

Žodis ir knyga sujungė Didžiąją ir Mažąją Lietuvą

Svarstant lietuvių santykių su knyga, svarbu neužmiršti dar vieno dalyko. Daugelis tautų knygą ypatingai gerbia, gali pateikti ypatingų tos pagarbos ženklų ar net reiškinį. Bet vargu ar daug tautų sugebėtų pateikti įtikinamą įrodymą, kad tas ypatingas santykis su knyga buvo persmelkęs visą tautą,

pradedant šviesuoliais inteligentais, bręstančios tautos elitu ir baigiant paprastais kaimo žmonėmis, sodiečiais.

O juk tai lietuviška knyga buvo atimtinėjama, konfiskuojama, areštuojama, kalinama. 40 metų tremties lietuviškam spausdintiniam žodžiui ir knygai. Herojiškas tautos istorijos periodas, nes su prievarta nebuvo susitaikyta. Ieškota ir rasta būdų, kaip akivaizdžiai neteisybei pasipriešinti. Paroda suteikia progą prisiminti Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus susitarimą su Varmijos vyskupu, kad lietuviams būtų leidžiama Prūsijoje spausdinti lietuviškas knygas ir nelegaliai gabenti per sieną į Lietuvą. Lietuviškas žodis XIX a. antroje pusėje vėl sujungė Didžiąją ir Mažąją Lietuvą, davusią Martyną Mažvydą ir Kristijoną Donelaitį. Rasime parodoje ir senųjų lietuviškų laikraščių, spausdintų Prūsijoje ir knygnešių dėka rasdavusių kelią ir į atokias lietuvių sodybas carinės priespaudos dusinamoje Lietuvoje.

Eksponuojamos lietuviškos naginės, pasiūtus iš kiaulės odos, ir paprastos sodiečio vyžos. Apavas, kurį avėdavo ir mūsų knygnešiai, nešusieji savo tautiečiams šviesą. Nemo-kėjo sakyti iškilų žodžių, nes ne jų tai buvo priedermė, užtat darė savo kasdienį darbą – nešė uždraustas lietuviškas knygas iš Prūsijos Lietuvos į Didžiąją Lietuvą. Be Lietuvos knygnešių šiandien kalbėtume svetimą kalbą, o apie lietuvius kalbėtume kaip apie prūsus, jotvingius ar galindus – tarsi kadais gyvavusių, bet kintančio laiko išbandymų neišlaikiusių tautą.

Vyžotieji nešė savo tėvynainiams šviesą – skamba paradoksaliai, gal labiau būdingai romantiško laikotarpio retorikai, tik mums ir suprantamai. Panašiomis vyžomis, tik mažesnėmis, avėdavo ir daraktorių mokyklų mokiniai. Šimtmečiais niokoto, plėšto ir engto krašto etnografinis palikimas – vyžos, kurias ironiškai šypsodamasi mums paliko ponija Istorija, kitoms tautoms tuo metu dovanojusi didingus rūmus ir turtinąs muziejų ekspozicijas. Ar pagalvojame, ar žinome, kad daugybė tų pasaulį žavinčių vertybių yra ir mūsų buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo – išplėšto, išgrobto, iššvaistyto, praužto – dalis?

Bet tai jau būtų išpūdziai iš kitos ekspozicijos ir visai kito pokalbio tema.

Gediminas Zemlickas

Kreipiasi pagalbos

„Mokslo Lietuvos“ redakciją balandžio 19 d. elektroniniu paštu pasiekė Vokietijoje gyvenančio p. Jono Liutkevičiaus laiškas su prašymu padėti rasti Stasio Ylos knygą *Žmonės ir žvėrys Dievų miške* vokiečių kalba. El. paštas jonas.l@vr-web.de (adresas redakcijai žinomas). Turinčiuosius informacijos apie minėtą leidinį maloniai prašome padėti.

Redakcija

LEKSIKOGRAFIJOS ATRADIMAS

2008 m. vasario mėnesį Čekijos Nacionalinio muziejaus Retų spaudinių ir rankraščių skyriuje atrastas svarbus lietuvių kalbos mokslui *Lietuvių kalbos žodynas* (Litevský slovník). Žodyną XIX a. pirmojoje pusėje parašė žymus čekų tautinio atgimimo veikėjas, garsus čekų poetas ir filologas F. L. Čelakovskis (1799–1852). Žodyną jis parašė norėdamas paremti savo lingvistinę koncepciją apie bendrą baltų–slavų priešistorinį vystymosi laikotarpį. Žodyną sudaro daugiau nei pusantro tūkstančio leksikografinių straipsnių, teikiamos etimologijos. Panaudoti P. Ruigio, K. G. Milkaus, G. H. F. Neselmano, A. Šleicherio, G. F. Stenderio leksikografiniai darbai. Rankraštį surado Prahos universiteto Lituistikos mokslo asistentas, habilituotas filologijos mokslų daktaras Ilja Lemeškinas.

2008 m. balandžio 23 d. šis XIX a. pirmosios pusės rankraštis žodynas buvo pristatytas Lietuvių kalbos institute vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Leksikologija ir terminologija: teorija, praktika, istorija“, skirtoje kalbininko Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms.

Lietuvių kalbos instituto inf.

Parodos ekspozicijos fragmentas

NAUJOS STUDIJŲ PROGRAMOS – NAUJOS SPECIALISTŲ RUOŠIMO GALIMYBĖS

Siekiant sukurti prielaidas žiniomis grįstos visuomenės plėtrai bei atsiliepiantį specialistų poreikių realijas, šiuo metu aukštosios technologijos sparčiau eina į praktinę veiklą. Lietuvoje dar nėra pakankamai kvalifikuotų šios srities specialistų, nes tik 5–8 proc. bendrojo nacionalinio produkto sukuriami aukštųjų technologijų įmonėse. Jau dabar būtina mokslinius tyrimus, specialistų rengimą glaudžiau sieti su Lietuvos pramonės poreikiais, magistrų ir doktorantų rengimo tobulinimu.

Vilniaus universiteto Chemijos fakultete įgyvendinant 2004–2006 m. BPD 2.5 priemonę „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“ vykdomas projektas *Nanotechnologijų ir medžiagotyros centro studijų programa (NanoStudijos)* sudarė sąlygas ne tik atnaujinti esamas studijų programas, bet ir kurti naujas, atsižvelgiant į šalies poreikius.

Chemijos doktorantūros studijų programa buvo atnaujinta

projekto metu sukurtais mokymo dalykais. Vykdoma chemijos magistro studijų programa buvo atnaujinta, panaudojant projekto moduluose sukurtus mokymo dalykus, ir pavadinta „Nanotechnologijų chemija“ (su trimis mokomaisiais moduliais: „Nanostruktūrinių medžiagų sintezė ir tyrimas“, „Bionanotechnologijų ir organinių nanostuktūrinių medžiagų taikymas“, „Cheminių technologijų vadyba“). Taip pat sukurta esamos Chemijos magistro studijų programos šaka „Konservavimo ir restauravimo chemija“.

Vykdomo projekto rezultatai leido sukurti dvi naujas savarankiškas Chemijos magistro studijų programas: „Nanomedžiagų chemija“ ir „Konservavimo ir restauravimo chemija“. Abi šios studijų programos pateiktos vertinti Studijų kokybės vertinimo centrui.

Projekto metu buvo įgyta daug specializuotų užsienio šalių leidyklų knygų, vadovėlių, kelios mokslinės enciklopedijos. Visa literatūra yra VU Chemijos fakulteto bibliotekoje. Mokymo kursų rengėjai ir

studentai galėjo naudotis pagal BPD 1.5 priemonę vykdomo projekto *Nanotechnologijų ir medžiagotyros centras (NanoTechnas)* metu įgyta šiuolaikine laboratorine įranga. Dėstytojai, magistrantai ir doktorantai aktyviai dalyvaavo trijose nanotechnologijų mokyklose („Šiuolaikiniai chemijos metodai nanomokslui“, „Nanostuktūrintos medžiagos biologiniams jutikliams ir biomedicinai“, „Kultūros vertybių technologijų ir medžiagų tyrimai“), seminaruose, kur paskaitas skaitė užsienio lektoriai-ekspertai ir žymūs Lietuvos mokslininkai. Daugiau informacijos yra projekte svetainėje (<http://www.nanostudijos.chf.vu.lt>).

Visa tai turės tiesioginę įtaką VU Chemijos fakulteto magistrantūros ir doktorantūros studentams, kurie įgiję magistro diplomus ar apgynę daktaro disertacijas galės įsilieti į aukštųjų technologijų įmones.

Prof. Stasys Tautkus, projekto vadovas

ASMENYBĖS ŠVYTĖJIMAS (2)

Atkelta iš 11 p.

pratęsė tėvelio darbus, tiesa, kiek kitoje, bet labai panašioje tyrinėjimų srityje – tai tų pačių piliakalnių dvasios tyrėjas.

Supkit meskit mane jauną

Puiku, jeigu kūrėjų gyvenime supa bendraminčiai, draugai ir mokiniai, bet ne mažiau svarbu, kad ir šeimoje jis rastų supratimą ir pritarimą. Šia prasme Norbertui Vėliui tikriausiai buvo galima tik pavydėti. Kas yra matęs jo žmonos Ramunės Vėliuvienės darbus, atpažins juose ir Norberto visą gyvenimą tyrinėtus ir puoselėtus lietuvių tautosakos, pasakų elementus, baltų mitologijos jauseną. Ji tūno giliai kiekvieniame iš mūsų, o pažadinta dailininkės darbų atgyja tarsi iš saldaus sapno, kad vėl iš naujo įgytų jėgų dabartyje.

Taip jau nutiko, kad būtent prisiminimų apie N. Vėlių dieną Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazijos direktorius gražino Ramunės Vėliuvienės darbus, kurie buvo eksponuoti gimnazijoje surengtos parodos metu. 2001 m. šiai Šilalės rajono gimnazijai buvo suteiktas buvusio mokinio, taip pat ir už Lietuvos ribų žinomo mokslininko vardas. N. Vėliaus 70-mečiui pažymėti kovo 14 d. Laukuvoje vyko susitikimas

tologija, senosiomis religijomis ir apskritai visu tuo, kuo visą gyvenimą buvo užsiėmęs Norbertas.

Prieš 20 metų Ramunė sukūrė litografijų ciklą *Kalendorinės šventės*. Tuos darbus vertiname dabarties žmonių akimis, nes kitų akių neturime, tačiau pravartu jausti ir anuometinės aplinkos gyvenimo rutiną. Daug kam iš jaunesnės kartos sunku būtų paaiškinti, kodėl į studentus, atėjusius uždegti žvakučių per Vėlines ant tautos patriarcho daktaro Jono Basanavičiaus kapo, buvo žvelgiama kaip į didelius prasikaltėjus. O juk pusei kurso Dailės instituto vyrų už šį „prasikaltimą“ vietoj mokslų teko eiti į kariuomenę. Nuo Kernavės piliakalnių buvo išvaikyti atvažiavę čionai švęsti Joninių. Tada buvo nauja ir visai neįprasta gilintis į senąsias kalendorines šventes, kai pats domėjimasis tautos praeitimi, senaisiais tikėjimais atrodė įtartinas ir valdžios netoleruojamas. Ramunė tvirtina, kad šiandien daug ką visai kitaip kurtų, bet tie darbai turi ir tam tikrą atminties įprasminimo reikšmę: į juos sudėta visa tai, ką jai pasakojo Norbertas, kas pačiam tyrėjui buvo svarbu ir kuo jam rūpėjo pasidalinti iš savo atminties skrynios.

Tuose grafikos lakštuose perteikta Kupolės šventės nuotaika. Žolynais apvainikuotas stulpas, vaistažolės, kurios „labai pamačlyvos iki Joninių“, kaip Ramunei aiškino mūsų nepa-

Dailininkė Ramunė Vėliuvienė aiškina, kokią įtaką jos kūrybai turėjo Norbertas Vėlius

pus, be kurių juk netarptų gyvybė.

Kai tie darbai buvo kuriami, svarbiausia atrodė viską sudėti į kūrinis ir taip juos įtvirtinti žmonių jausenoje ir galvosenoje, kaip į praeitį nugrimzdusio gyvenimo atšvaitus. Jie gyvi dar buvo tautosakoje, senų kaimo žmonių dainuojamose dainose. Per simbolius, tarsi iš senų senovės ataidintį aidą, vedė kelias į užmirštą, bet pašmonėje išlikusį tokį artimą ir dar atspėjama pasaulį.

Kurdama *Kalendorinių švenčių* ciklą, Ramunė naudoja taip pat ir dainų tekstais. Kupolės šventės nuotakai perteikti buvo pasitelkta daina *Oi ta ta, kupole graži*, o *Užgavėnių* ciklui – daina *Atbėga elnias devyniaragis*.

Norbertas reikalavo, kad būtų pavaizduoti visi Užgavėnių personažai: Gandras, Ožys, Žydai, Morė, Ratas ir Pavaža – kaip žiemos ir vasaros kovos simboliai. Svarbus apeiginis vaizdinėjimasis, ir kuo daugiau žiemą sniego – tuo daugiau būsią vasarą bičių. Vėlykų nuotakai perteikti pasitelkta daina *Supkit meskit mane jauną*. Apeiginis supimasis per Vėlykas: kuo aukščiau įsisupsi, tuo aukščiau linai augs. Margučių kasimas į žemę – kad viskas derėtų.

Ramunė net pati stebisi, kaip anuomet svarbu atrodė viską sudėti, ką iš Norberto sužinojo, nes visa tai buvo nauja ir draudžiama.

Ką gi, Laukuvos moksleiviams tie dailininkės darbai buvo gera papročių iliustracija, o mums, visiems pri-

siminimų klausytojams, – įrodymas, kaip smarkiai dailininkė ir mokslininko žmoną buvo paveikęs Norberto Vėliaus perteiktos žinios. Archetipiniai, į pačią tautos dvasią mėginantis išsiskverbti darbai. Tai mėginimas rasti ryšį su protėvių dvasia, kuri gyva tiek, kiek pabunda, atgyja ir naują gyvenimą tęsia kiekviename iš mūsų.

Ypatingos kategorijos poetas

Dar vienas N. Vėliaus bendrakursis, Kovo 11-osios Akto signataras filosofas Romualdas Ozolas, mėginamas rasti raktą, kokia dar neįminta paslaptis glūdi Norberto prigimtyje, randa vieną talpų žodį – poetas. Tačiau tuojau pat patikslina: Norbertas buvo ypatingos kategorijos poetas. Ne koks nors pliaukšys, o poetas su nepaprastai stipriomis tiesos jausmu ir didžiule meile tiesai, kuri iškart, vos tik kyla iš savęs, meta į tikrovę. Taip gyveno Norbertas, taip gyveno ir jo artimiausios aplinkumos bendraminčiai.

Šalia to jo nuolat jaučiamo minties, darbo, bendravimo, ir ypač kalbėjimo patoso, kuris R. Ozolui kartais primindavo dirgavimą, sleidėsi tiesos troškulis, atverdamas net ir pačiam Norbertui netikėtus dalykus. Jo, kaip mokslininko, biografija žymia dalimi sąlygota būtent šitos rūšies troškulo. Norbertas ir Romualdą ragino eiti kataloguoti liaudies dainas, bet pastarasis prisipažino neturėjęs tiek išvermės. O Norbertas dirbo kaip juodas darbininkas, bet kartu jausdamas šviesų to darbo patosą – buvo visiškai tai veiklai atsidavęs jau pirmame ir antrame kurse, taip pat ir vėliau. Juk kas yra ekspedicija? Tai taip pat dainų rinkimas ir sisteminimas, tik jau ne iš katalogų, bet iš aplinkos. Tai rinkimas dai-

nų, kurios į katalogus dar nebuvo patekusios. Kartą tą pėdsaką pajutęs, kaip vižlas ėjo paskui, negalėdamas paleisti ar nukrypti į šoną...

Nuo dainų poetikos, pasak Ozolo, kilo į dar aukštesnes sferas – etnikos poetiką, gyvenimo būdą, kaip tiesą. Tą tiesą Norbertas labai aiškiai skyrė nuo netiesos, kurios apščiai pakako gyvenime, todėl siekė susikaupti tik savo darbui – tas susikaupimas, Ozolo liudijimu, buvęs fantastiškas. Vargu ar kam yra tekę matyti Norbertą nedirbantį. Būtų visiškai neįsivaizduojamas dalykas – nedirbantis Norbertas. Buvęs bendrakursiai susitikdavo, eidami į darbus priešingomis kryptimis: Norbertas leisdavosi K. Kalinausko gatve, o Romualdas kildavo aukštyn. Tą nenorą važiuoti troleibusu Ozolas suvokia kaip Norberto siekį bent tokiu būdu pabūti su savimi toje tarsi gamtinėje erdvėje. Taip jis gaudavo energijos darbo dienai.

Jam tai buvo nepaprastai svarbu, daug svarbiau, negu galėtume pamanyti nepažinoję Norberto. Jis viską kūrė iš savęs ir per save patį. Net ir jo kurtoji mitologijos teorija yra šio Ozolo teiginio patvirtinimas – tai visiškai savarankiškas, autentiškas Norberto Vėliaus, ir būtent jo, kūrinys, kad ir kiek stengtumėmės mokslui priskirti tik objektyvius kriterijus. Originalus darbas, kurio šiandien niekas negali nepastebėti ir nepaisyti.

Tai štai kokios rūšies poeto būta Norberto Vėliaus – mylinčio tiesą ir tėvynę, be kurios ir tiesos juk negali būti. Todėl Norberto Vėliaus darbus R. Ozolas vadina įrodymu, ką gali vienas žmogus, jeigu jis išties dirba. Vienodai tinka artojui ir prezidentui.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Romualdas Ozolas prisimena bendrakursį Norbertą Vėlių

su gimnazijos moksleiviais ir mokytojais, tautosakos konkurso laimėtojai ir tautosakos kūrinių atlikėjais. Kai kuriuos savo Laukuvoje eksponuotus darbus Ramunė atsiėmė ir į prisiminimų popietę. Tvirtino esanti ne visai patogioje padėtyje, nes tai nesą geriausi darbai, bet parinkti Laukuvos moksleiviams, kaip iliustratyvūs ir atspindintys bendradarbiavimą su Norbertu.

Kartu gyvenant buvo neįmanoma nesidomėti tokio entuziastingo tyrinėtojo darbais ir tomis pačiomis sritimis – tautosaka, etnografija, mi-

mirštamoji žiniuonė Eugenija Šimkūnaitė. Deganti stebulė ant karties – saulės galios stiprinimo simbolis, o senų senovėje gal ir priemonė tas galias veikti, stiprinti. Nuo kalno riedančios stebulės – tai baidyklės, kad žmogus ne iš karto galėtų prieiti prie paparčio žiedo. Apeiginis maudymasis, vainikėlių į tekantį vandenį leidimas... Šviesos ir tamsos amžina priešprieša, kuriai mūsų moderniais laikais būtinai pritaikytume rytietiškas in ir jan sąvokas, senosios baltų pasaulėžiūros vaizdiniuose išreiškė pasaulio ir gyvenimo harmonijos, visuotinės dermės princi-

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**
Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**
Stilistės **Rita Repečkienė**,
Kristina Sakalauskiene
Dizainerė **Jolanta Mitalauskaitė**

Patarėjai: **Vincas Būda, Stasys Goberis, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235. Laikraštis internete <http://ml.lms.lt>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.
Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.